

mededelingen opbouwwerk

opbouwwerk in Vlaanderen

**projektmatig werken in
opbouwwerk**

interview Leo Ponteur

van leegstand naar leefstad

de praktijk in Antwerpen

augustus 1988
7e jaargang
nummer 67

Inhoud

	pag.
- Inleiding	3
- Een eerste kennismaking	4
- Een balans van evoluties in praktijk en beleid	5
- Projektmatig werken in het opbouwwerk	9
- Werkloosheid en tewerkstelling	17
- Projektflits: Het OCMW stond ervan te kijken	19
- Interview Leo Ponteur: "De maatschappij heeft samenlevingsopbouw nodig uit zelfbehoud"	21
- Van leegstand naar leefstad	25
- De praktijk in Antwerpen, een gesprek met drie betrokkenen	31
- Er is nog platteland in Vlaanderen	34
- Opbouwwerk in "Baol"	38
- De toekomst in Vlaanderen	41
- Publicaties VIBOSO	44

is een mededelingenblad van, voor en over de lokale opbouwwerkpraktijk.

Samenstelling: Robbie Renier (hoofd-redacteur Samenlevingsopbouw) Charlotte Krop, Luc Boss, Wil van de Leur, Jolanda Tabak.

M.O. verschijnt ten minste 10 maal per jaar, zes gewone en vier themanummers.

Een jaarabonnement kost f 38,-. Bij méér abonnementen reductie op aanvraag.

Losse nummers kosten f 5,25, themanummers f 6,-, excl. porto.

Redactie en administratie:
Pr. Mauritslaan 26, 2582 LS Den Haag,
tel. 070-521354.
ISSN: 0168-06SX

MeMo

Nog steeds is de in Vlaanderen gebruikte term "samenlevingsopbouw" voor een buitenstaander een vrijwel onbekend domein. De burger leest over het woord heen en vraagt zich nauwelijks af of hiermee nu een ideologie, een dienst of een sector bedoeld wordt. Hoe anders staat diezelfde burger tegenover het buurthuis in zijn straat, de huurders-info winkel, de dop-werkwinkel of een ander lokaal initiatief, waarmee hij contact heeft. Hij weet wat hij aan deze instelling heeft en met welke vragen hij er terecht kan. De band tussen dit lokaal initiatief en de samenlevingsopbouw ligt voor hen echter niet direct voor het grijpen.

De maatschappelijke erkenning van het opbouwwerk in Vlaanderen is dan ook veel meer het gevolg van zichtbare resultaten dan van een uitgekristalliseerde aanpak. Het zou overdreven zijn te stellen dat de samenlevingsopbouw een vergaarbak is van initiatieven die behalve een gemeenschappelijke subsidiebron ieder hun eigen weg gaan.

In het verleden was dit duidelijk wel het geval. De samenlevingsopbouw is van onderuit ontstaan uit een verzameling van experimenten op het platteland, buurtwerken, categoriale voorzieningen, overlegorganen tussen welzijnsvoorzieningen. Maar zoals het vaker gebeurt ten gevolge van een toevallige samenvoeging, zo ook is er tussen het geheel van instellingen een zekere structurering en een gangbare methode van optreden gegroeid. In de afgelopen jaren heeft de samenlevingsopbouw in Vlaanderen een positieve evolutie doorgemaakt. De coördinatie verbeterde, het professionele niveau steeg. De pooling van het personeel in grotere werkeenheden dan voorheen, de taakverdeling tussen de Riso's en Viboso zijn zoveel voorbeelden van een doorgedreven zoeken naar rendement van de ingezette middelen. Met de projektbenadering van het opbouwwerk is een aanvaardbare middenweg gekozen tussen een doelmatige aanpak binnen het opbouwwerk en een controlerende opstelling van het overheidswege: het projektmatig werken leidt voor het opbouwwerk tot tastbare resultaten, de overheid blijft via de goedkeuring van het werkplan vat houden op een werksoort, die zij integraal financiert.

In tegenstelling tot Nederland heeft in België het aanbod vanuit de sector Samenlevingsopbouw nog geen aanleiding gegeven tot een wetenschappelijke doorlichting. Wie daarin wil graven zal ongetwijfeld een boeiend stuk geschiedenis van het gewone leven ontdekken.

Robbie Renier ■

Inleiding

Zo'n vijftien jaar geleden bestond voor de Nederlanders het Belgische opbouwwerk als het ware uit die enkele bescheiden Vlaamse vakgenoot die zich te goed deed aan de – toen overvloedige – dis van Hollandse werk- of studieconferenties. Aldaar toch met zekere wrokkigheid die overvloedig gevulde vleespotten beziend, maar toch ook content registrerend dat je in het Vlaamse het geldgebrek tenminste compenseerde met meer idealisme dan die Nederlanders met hun grote budgetten. De rest van het beeld dat Nederlandse opbouwwerkers hadden van hun Vlaamse vakgenoten was gemakshalve opgevuld met de stellige zekerheid dat die zich vooral richtten op werkgelegenheidsprojecten, die onverkort steeds leidden tot het openen van kleine alternatieve bierbrouwerijen.

Terwijl het Nederlandse opbouwwerk in de afgelopen vijftien jaar bijna bezweek aan achtereenvolgens: de fnuikende combinatie van overvloed en overmoed, het vermaledijde "beleids-regime" sociaal-cultureel werk en ten slotte een nimmer eindigende financiële kaalslag; hebben de Belgen niet stil gezeten, maar de hand aan de ploeg gehouden.

Natuurlijk – en in deze M.O. staan de getuigenissen ervan – had en heeft het Vlaamse opbouwwerk ook zo zijn moeizame wedstrijden met de overheid. Maar in de huidige historische fase hebben de Belgische vakgenoten er ontegenzeggelijk voordeel van dat zij altijd al stiefkind in een arm gezin waren; en dus ook thans gewoon "voortdoen". Terwijl het voor de Hollanders dubbel afzien geblazen is.

Hoewel bij de voorbereidende werkzaamheden rond dit thema-nummer ter redactie steevast over het "België-nummer" gesproken werd, past daarbij de kanttekening dat het zich in feite beperkt tot de Vlaamse helft van dat land.

Uit de projekt-beschrijvingen en het methodiek-artikel tekent zich een groot aantal overeenkomsten met de Nederlandse situatie af. Zo is het interessant er kennis van te nemen op welke wijze het Vlaamse opbouwwerk allerlei elementen van het probleemgerichte en projektmatige opbouwwerk benut.

Intrigerend ook is het interview met de Heer Leo Ponteur, scheidend Voorzitter van de Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw. Van beroep is hij raadsvoorzitter van de Directeur-Generaal van het Ministerie van Economische Zaken. Zijn interesse ontwikkelde hij vanuit de waarneming van de woon- en leefvraagstukken in zijn eigen woonwijk. Deze (naar eigen omschrijving) "vrijzinnig liberaal" biedt een eigenzinni-

ge, consistente kijk op het opbouwwerk. En ronduit verademend is zijn klare uiteenzetting waarom opbouwwerk géén sociaal-cultureel werk is en dat ook niet moet zijn.

De projektmatige aanpak van opbouwwerk wordt in Vlaanderen terecht niet tot ideaal verheven, maar nuchter beschouwd als nuttig instrument. Terwijl er ook oog is voor het meer fundamentele probleem dat bij loutere projektmatige inzet van opbouwwerk het zicht op en de hanteerbaarheid van "samenhangen in de samenleving" ten onrechte achter de horizon zou verdwijnen. Wie kennis neemt van de organisatiestructuur van het opbouwwerk in Vlaanderen zal – ondanks alle gebreken die daar ook wel aan zullen kleven – niet onder de vaststelling uit kunnen, dat in het Vlaamse in ieder geval zo'n infra-structuur bestaat, specifiek ontworpen en bedoeld voor de vakmatige ondersteuning bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken, zoals die verschijnen op het niveau van de mensendie-er-mee-moeten-leven. De Vlaamse opbouwwerk-leeuw kan in ieder geval klauwen.

Het – noodzakelijk onvolledige – boeketje Vlaanderen in dit Thema-nummer M.O. eindigt met een overzicht van publicaties van en over het opbouwwerk in Vlaanderen.

Wil van de Leur ■

Een eerste kennismaking

De sector kort beschreven

De titel van dit themanummer M.O. is: *Opbouwwerk in Vlaanderen*. Juister en vollediger zou zijn geweest: *de sector samenlevingsopbouw in Vlaanderen*. Samenlevingsopbouw duidt de werksoort aan, opbouwwerk de gehanteerde methode. Samenlevingsopbouw is in België een zogenaamde gemeenschapsmaterie. Dat wil zeggen dat niet de nationale overheid in deze regel- en wetgevend optreedt, maar de gemeenschapsregering van, in dit geval Vlaanderen en Wallonië. Omdat momenteel geen decreet op de samenlevingsopbouw bestaat wordt de sector bestuurd middels omzendbrieven (circulaires). Een decreet is een wet op gemeenschapsniveau, zoals vastgesteld door het parlement. Een omzendbrief is een besluit van de executieve (d.i. de gemeenschapsregering).

De sector samenlevingsopbouw is, binnen het *Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap*, ondergebracht bij de *Administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn*. In de samenlevingsopbouw in Vlaanderen en het Nederlandstalige deel van Brussel, werken bijna 200 mensen. Ongeveer de helft heeft een gewoon arbeidscontract terwijl de andere helft aangenomen is op een *tijdelijk statuut* (DAC of BTK, zie beneden voor uitleg). De totale subsidie bedraagt momenteel 100 miljoen Belgische Francs, ofwel krap vijftien miljoen gulden. In de jaren '82 en '83 is de sector ingrijpend geherstructureerd (voor een beschrijving van die operatie zij verwezen naar het artikel van André Desmet). Sindsdien zijn alle opbouwwerkers in dienst van een RISO, uitgezonderd de medewerkers van VIBOSO.

Verklaring afkortingen en begrippen

BTK: bijzonder tijdelijk kader.

In de BTK-regeling kunnen langdurig werkløzen voor maximaal één jaar worden aangenomen. Het nationale *Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling* draagt de loonkosten. De werknemer verdient ongeveer evenveel als een collega met een arbeidscontract. Alleen *Verenigingen zonder Winstoogmerk* (vzw) ofwel stichtingen kunnen van deze regeling gebruik maken.

DAC: derde arbeidscircuit

Het DAC-systeem gaat uit van de BTK-regeling, met dit verschil dat werknemers op een DAC-statuuut worden aangenomen voor onbepaalde tijd.

Decreet Een decreet is wet op gemeenschapsniveau, dat wil zeggen bekrachtigt door het Waalse respectievelijk Vlaamse parlement.

HRSO: hoge raad voor de samenlevingsopbouw.

Deze raad is het hoogste adviescollege van de voor de sector verantwoordelijke minister. De minister is verplicht een Hoge Raad te installeren en voor bepaalde aangelegenheden te consulteren. De Hoge Raad wordt samengesteld uit vertegenwoordigers van verschillende politieke en maatschappelijke stromingen. De raad wordt steeds aangesteld voor de duur van vijf jaar (vijfjaarlijks mandaat). Het mandaat van de derde Hoge Raad is jongstleden juli verlopen. Het is nu aan de minister om een nieuwe raad samen te stellen en te installeren.

OCMW: openbaar centrum maatschappelijk welzijn.

Het OCMW is te vergelijken met de Nederlandse Gemeentelijke Sociale Dienst.

RISO: regionaal instituut voor de samenlevingsopbouw.

De Riso's vormen de spil van het opbouwwerk in België. Ieder Riso is een aparte *vereniging zonder winstoogmerk*. Onder de verantwoordelijkheden vallen: werkgever voor de opbouwwerkers; ondersteuning werkers en projecten in brede zin; advisering, vorming, documentatie, praktische service. Beoordeling van projectplannen en advisering aangaande plannen en lopende projecten aan de minister.

VIBOSO: Vlaams instituut ter bevordering en ondersteuning van de samenlevingsopbouw.

Viboso ondersteunt de opbouwwerkers middels vorming, onderzoek, documentatie en publicaties én belangenbehartiging. Viboso geeft *Samenlevingsopbouw* uit. Dit blad verschijnt acht keer per jaar en is vergelijkbaar met M.O.

Waals opbouwwerk

Voor wat betreft Wallonië kan niet gesproken worden over een *sector* samenlevingsopbouw. Er is geen wettelijke omkadering. Dit wil niet dat het niet bestaat. La Wallonie kent wel degelijk *développement et travail communautaire*, maar dat is altijd een onderdeel van bijvoorbeeld lokale werkgelegenheidsprojecten of bewonersinitiatieven. De methodiek opbouwwerk bestaat wel degelijk, maar wordt in het Waalse toegepast door sociaal werkers, ontwikkelingswerkers en cultuuranimatoren. ■

Een balans van evoluties in praktijk en beleid

Ruim zes jaar geleden besloot de toen net aangetreden minister Poma tot een onmiddellijk door te voeren en binnen de twee jaar te consolideren herstructurering van de sector samenlevingsopbouw. De diagnose luidde: de sector is te sterk verkaveld in allerlei werksoorten en te ongelijkmatig verdeeld over het Vlaamse land. De toegepaste methodieken zijn onduidelijk en te verschillend. Er zijn te weinig dwarsverbindingen met de welzijns- en socio-culturele sector.

Twee remedies werden opgediend. Primo: tijdelijke projecten zullen de basis vormen voor de erkenning en de subsidiëring van samenlevingsopbouw. Secundo: Enkele tientallen beroepskrachten om die projecten te begeleiden en alle ondersteunings- en belangenbehartigingsfuncties worden ondergebracht in één Vlaams Instituut ter Bevordering van de Samenlevingsopbouw. ("Viboso zendt zijn zonen uit.")

Na een half jaar overleg met het werkveld is de herstructurering er gekomen, zij het in een minder centralistische vorm.

Mijn bijdrage bestaat uit drie kapitteltes. Eerst waag ik me aan een schets van de omstandigheden waarin beleidsverantwoordelijken zo'n onbedwingbare zin kregen in herstructurering en projektmatig werken. Vervolgens breng ik het opbouwwerk anno 1982 in herinnering en situeer ik de belangrijkste innovaties waartoe herstructurering heeft geleid.

In het laatste deel volgen enkele beschouwingen over de beloftes die de nieuwe aanpak al dan niet blijkt in te houden.

Nieuwe scenario's in crisistijd

De samenlevingsopbouw sukkelde voort met ad-hoc subsidie-reglementen-ontwerpen van Koninklijk besluit en administratieve nota's. De karige toelagen volstonden niet om de sector echt uit het moeras te helpen, maar waren blijkbaar net aantrekkelijk genoeg opdat idealistische opbouwwerkers zouden voortploegen, hopen op betere tijden.

Ambtenaar G. van Houtven heeft in diezelfde periode zijn zielerorselen, de inmiddels vermaarde 4 P's, via lezingen blootgelegd. Vier slagwoorden lanceerde hij om te verduidelijken in welke richtingen het cultuurbeleid moest evolueren:

- *Projektsubsidiëring* als alternatief voor organisatiesubsidiëring. Het experimenteren via projecten met een zogenaam-

de "pilotfunctie" noemde Van Houtven in de gegeven context een noodzakelijkheid.

Een projekt omschreef hij als een geheel van activiteiten, beperkt in tijd en ruimte, in functie van een concreet doel.

- *Prioriteitenbepaling* om in subsidiebeleid voorrang te kunnen geven aan socio-cultureel werk rond de meest relevante thema's en met de meest achtergestelde doelgroepen en, om achteraf de geleverde inspanningen op hun rendement en hun effecten te kunnen toetsen.
- *Planning* om tot een betere afstemming te komen van het socio-culturele en het educatieve aanbod op de objectieve en de subjectieve behoeften.
- *Plaatselijke educatieve netwerken* om meer samenwerking en samenhang te bewerkstelligen in het versnipperde socio-culturele veld.

De zwakke sector samenlevingsopbouw, een gemakkelijk (want straatarme prooi) werd het testgebied. In 1981 had de eerste Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw in zijn eindadvies al voor inspiratie gezorgd door aan te sturen op projecten met een tekenwaarde waarlangs het opbouwwerk nieuwe bakens zou kunnen uitzetten voor een meer democratische opbouw van de samenleving.

In de beleidsnota promoveerde projektsubsidiëring tot een panacee om menige kwaal te genezen.

Ongetwijfeld wilden de beleidsverantwoordelijken ook inhoudelijk orde op zaken stellen. Toentertijd werd het opbouwwerk verweten allerlei oneigenlijke functies op te nemen, vast te houden aan een romantische filosofie van het basiswerk, enz. Er was dringend nood aan een meer beleidsvriendelijke zakelijkheid.

Van oud naar nieuw

Om de innovaties die het projektmatig werken in het raam van de globale herstructurering heeft meegebracht scherp in beeld te krijgen, is het goed eerst even achterom te kijken. Wat was samenlevingsopbouw in Vlaanderen, anno 1982?

Het was een huis met veel kamertjes maar zonder stevig fundament. Ik geef een grove schets.

Territoriaal opbouwwerk

Onder de noemer territoriaal opbouwwerk hoorde een veelsoortig gezelschap thuis van verenigingen en instellingen, werkzaam op gemeentelijke of regionale schaal. Het streekopbouwwerk wierp wel eens stenen in de kikkerpoel. Maar toch werd een nauw samenspel nagestreefd met de overheid en particulier initiatief. Het was door-

drongen van het harmonieus bedoelde overlegmodel; sociale actie behoorde niet tot het methodisch arsenaal.

In het gemeentelijk opbouwwerk stond het directe contact met de bevolking meer centraal. Timmeren aan de participatiedemocratie was hier het devies.

Buurtopbouwwerk

Het meest expansief in de zeventiger jaren was het buurtopbouwwerk. Kort na de tweede wereldoorlog, lang voor er van opbouwwerk en samenlevingsopbouw sprake was, ontstond in de grote steden het buurtwerk of buurthuiswerk. Religieuzen vestigden zich in oude stadsbuurten, maakten van het buurthuis een ontmoetingsplaats voor de armen, deden op zeer charitatieve basis aan hulpverlening. Onder impuls van sociale scholen, die stagiairs en vrijwilligers of karig betaalde beroepskrachten afleverden, evolueerde dit werk tegen het einde van de jaren zestig tot een meer professionele aanpak van sociale dienstverlening en groepsactiviteiten.

In het begin van de zeventiger jaren verschenen er nieuwe initiatieven op het toneel: de buurtopbouwwerken. Duidelijk nieuw-links van signatuur, pleitend voor kleinschalig zelfbeheer en politisering, introduceerden zij de zogenaamde structurele aanpak in het buurtwerk. In plaats van te zorgen voor de kansarmen of de achtergestelden, kwam het er op aan ze tot zelforganisatie te bewegen en collectief te strijden voor een menswaardiger woon- en leefmilieu. In vele buurten zette men zich toen schrap tegen volksvijandige stadssanering.

Beide buurtwerkstromingen groeiden in de loop van de tijd naar elkaar toe.

Categoriaal en functioneel opbouwwerk

Naast territoriaal- en buurtopbouwwerk was er nog categoriaal en functioneel opbouwwerk.

Enkele instellingen organiseerden opvang, hulpverlening, vormingsactiviteiten voor migranten, respectievelijk woonwagenbewoners, thuislozen en homofielen. Zij sensibiliseerden de publieke opinie en het beleid teneinde de marginalisering te doorbreken en integratie te bevorderen.

Het functionele opbouwwerk groepeerde enkele regionale of stedelijke welzijnsraden, overlegplatforms van voornamelijk uitvoerende welzijnswerkers. Zij streefden meer samenwerking en coördinatie na in de verkokerde en verzuilde welzijnszorg.

Het opbouwwerk anno 1982 was een geëngageerde sector. Het heeft in de jaren zeventig meer dan één relevant thema op het maatschappelijk forum helpen te brengen. Toch bleef het amateuristisch; beroepskrachten werkten zich eenzaam te pletter, de continuïteit hing af van stagiairs en tijde-

lijke medewerkers en er was voortdurende financiële nood.

De stand van zaken anno 1988

Er was dus wel degelijk beleid nodig om het opbouwwerk uit zijn preciaire bestaan te halen. Ik geef enkel een schets van de stand van zaken na vijf jaar herstructurering: de resultante van praktijk en reflectie in de sector en van beleidsingrepen. De sector heeft, met de geboden middelen, de handschoen opgenomen om inhoud te geven aan het projektmatig werken en aan de organisatorische omkadering daarvan. Maar het werkveld kreeg niet veel vrije ruimte om stapsgewijs te innoveren. De spreekwoordelijke karwats was steeds nabij. Eerlijkheidshalve moet erkend worden dat de Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw altijd een goede bondgenoot is geweest. En ook bij de administratie voor Welzijn en Gezin is er de laatste tijd veel meer ruimte voor dialoog.

Inhoudelijke profilering

Als nu de balans wordt opgemaakt, blijkt eerst en vooral dat het opbouwwerk tot een duidelijker afbakening van zijn eigen opdracht is gekomen. Vroeger had het opbouwwerk al bij al een vaag profiel. Aan wijzende perspectieven, zoals "fundamentele democratisering van de armoede" en "algehele opheffing van kansarmoede", ontbrak het niet. Veel moeilijker hadden de woordvoerders van de sector het om aan de samenleving te vertellen tot welke concrete eindproducten ze wilden komen. Helemaal ongeloofwaardig klonk het discours over de kracht van opbouwwerk om de motor te zijn van maatschappelijke veranderingen, om haast eigenstandig vastgeroeste samenlevingsmechanismen los te wrikken.

In de sector samenlevingsopbouw zelf zijn zowel het discours als de praktijk terzeldertijd bescheidener en doelgerichter geworden. Het opbouwwerk moet zich niet presenteren als het ultieme breekijzer. Planmatige sociale verandering is de resultante van het harmonieuze of conflictuele samenspel van alle partijen. De kernopdracht van het opbouwwerk bestaat erin deskundig en geëngageerd ondersteuning te bieden aan het burgerinitiatief, bewoners in hun woon-, werk- en leefomgeving helpen voor hen relevante maatschappelijke problemen te definiëren, zich te organiseren, tot strategische beïnvloeding te komen in het maatschappelijk krachtenveld. Als burgerparticipatie een na te streven kwaliteitskenmerk is van de samenleving als zodanig, zal het opbouwwerk bij voorrang, maar niet uitsluitend, optreden waar het initiatief – van onderop – het meest moeite heeft om autonoom op gang te

komen en enige continuïteit te verwerven. Dit is in achtergestelde regio's en ten aanzien van achtergestelde groepen.

Methodiekontwikkeling

Gelijktijdig met de inhoudelijke profilering is er zwaar geïnvesteerd in methodiekontwikkeling, in projectmatig werken. Het begrip project was niet nieuw, maar de beleidsnota van minister Poma beklemtoonde het resultaatgerichte karakter van projecten. Voor de procesmatige, educatieve aspecten van opbouwwerk was er weinig begrip. Vijf jaar praktijk en onderzoek, actie en reflectie hebben geleid tot een nieuwe kijk. Voorgenoemde enge benadering is niet overgenomen.

Op het terrein is het projectmatig werken inmiddels sterk doorgedrongen. Weliswaar met een eigen kleur, naargelang de werksituatie. Projectmatig werken mag overigens niet opgevat worden als een keurslijf. Naargelang de werkingsschaal, de problematiek, de doelgroep, moet er ruimte zijn voor aangepaste invullingen. Het is van het allergrootste belang dat de overheid die ruimte laat en in de erkenningscriteria enkel de wezenlijke kenmerken van een project opneemt.

Het organisatorische draagvlak

Als belangrijkste bovenbouwstructuren voor de projecten zijn er de Riso's, de zeven regionale instituten voor de samenlevingsopbouw.

De oprichting van de Riso's was een tegemoetkoming aan het werkveld. Zich afzettend tegen centralisme, stelde het zelf voor de onvruchtbare versnippering in piepkleine instellingen te doorbreken en op regionale basis planning en prioriteitenbepaling te organiseren.

In de sector is er consensus gegroeid over de opdracht die de Riso's idealiter zouden kunnen verzorgen:

- het opmaken van dossiers over de meest urgente problematieken en werkingsgebieden en van meerjarenplannen waarbinnen afzonderlijke projecten hun plaats krijgen;
- het toetsen van de projectvoorstellen op hun intrinsieke kwaliteiten en op hun bijdrage tot het meerjarenplan;
- het aanzwengelen van overleg tussen beroepskrachten en vrijwilligers die met gelijksoortige projecten bezig zijn;
- het bevorderen van de samenwerking met andere sectoren van het socio-cultureel- en welzijnswerk;
- het bundelen en signaleren en resultaten die uit gelijksoortige projecten naar boven komen en het sturen van projectoverschrijdend beleidbeïnvloedend werk.

De meerderheid van de opbouwwerkers is thans "gepooled" binnen een Riso, dat wil

zeggen dat de provinciale of grootstedelijke organisatie juridisch werkgever is. Vooral in het buurtopbouwwerk, waar de medewerkers vroeger bij gebrek aan een volwaardig bestuur zowel werkgever als werknemer waren, met alle nadelen vandien, heeft dit de situatie van de beroepskrachten heel wat werkbaarder gemaakt.

Ik verlaat de bovenbouw om de organisatie van het projectwerk aan de basis nader toe te lichten.

Op de meeste plaatsen wordt de stuurgroepformule toepast. Dit wil zeggen dat de inhoudelijk en methodische uitwerking van een project wordt toevertrouwd aan een tijdelijk samenwerkingsverband waaraan naast de opbouwwerker, soms leden van de doelgroep en steeds geëngageerde deskundigen of ook probleemoplossers hun bijdrage leveren. Een stuurgroep dient vooral als denktank - de opbouwwerker staat er minder alleen voor om vaak complexe problematieken en oplossingsmechanismen te doorgronden - en als verantwoordingskader.

Uiteraard valt de stuurgroep te onderscheiden van de bewonersorganisaties waaraan middels projecten gestalte gegeven wordt.

Enkele beschouwingen

Tot afronding kom ik tot enkele slotbeschouwingen bij de koers die de laatste vijf jaar is ingezet.

Allereerst meen ik te mogen stellen dat het opbouwwerk aan betekenis wint door zich een scherper profiel aan te meten. Ik zei het al: de accentuering van de kernopdracht, het organisatorisch, strategisch en educatief ondersteunen van burgerinitiatief, maakt dat op het terrein er veel doelgerichter wordt gewerkt dan ooit voorheen. En doelgerichtheid staat meestal ook borg voor kwaliteit. Opbouwwerkers zijn minder geneigd op een amateuristische wijze alle taken op te nemen die op hen afkomen; zij geven meer blijk van een professionele ingesteldheid, wat overigens niet haaks hoeft te staan op dienstbaarheid.

Het opbouwwerk ontleent zijn bestaansrecht aan de bijdrage die het levert aan de emancipatie van achtergestelde groepen en regio's en aan de oplossing van maatschappelijke problemen.

Voor het binnenhalen, het bereiken van oplossingen voor maatschappelijke problemen, zijn de opbouwwerkers en het burgerinitiatief in hoge mate afhankelijk van de bredere samenleving en van beleidsinstanties. Dat spreekt vanzelf.

Er zijn de afgelopen jaren aanwijsbare resultaten geboekt, maar op vele terreinen blijft het vechten tegen de bierkaai.

Als de resultaten uitblijven, als beleids-

beïnvloedend werk op dikke muren botst, zullen opbouwwerkprojecten ongetwijfeld nieuwe frustraties wekken bij de mensen. Motivatie maakt dan plaats voor apathie of onverschilligheid.

De afhankelijkheid van het beleid voor wat betreft de te bereiken resultaten is in ieder geval een relativering die moet gemaakt worden bij de emanciperende waarde van probleemgericht opbouwwerk.

Ik meen dat het opbouwwerk zijn ambities hoog moet houden en als zending heeft in de samenleving de steen des aanstoots te zijn.

De kracht van de probleemprojectmethode is dat ze zeer nauwkeurig voorschrijft hoe er meer systematiek en planmatigheid kan gebracht worden in agogische arbeid. En dat ze duidelijk handvatten biedt voor de professionele rol van de beroepskracht.

De zwakte is dat sociale problemen al snel gereduceerd worden tot relatief gemakkelijk te beheersen verdelingsproblemen. Het onwelzijn is binnen de bestaande verhoudingen te bestrijden, mits bevolkingsgroepen tot meer adequaat gedrag komen en wanneer instanties hun beleid bijsturen.

In dit verband is het een goede zaak dat de Riso' in toenemende mate projektoverstijgend beleidbeïnvloedend werk verrichten en coalities zoeken met krachten die mee op de bres willen springen. Bundeling van krachten kan de slagkracht vergroten. De versnippering van het vroegere opbouwwerk in geïsoleerde initiatieven is al ten dele doorbroken. Ziedaar een belangrijk winstpunt van de herstructurering.

Samenhangende programma's, meerjarenplannen dus, en een jaarlijks overzicht van projektwerkingen zouden de basis moeten vormen van erkenning en subsidiëring door de overheid. Inspectie hoort thuis na erkenning, om na te gaan of het programma volgens afspraak wordt uitgevoerd. Een en ander komt er op neer dat de overheid, gesteld dat zij opbouwwerk maatschappelijk relevant acht, op contractuele basis toelagen toekent aan instellingen.

Dit werk zelf kan niet als overheidsinitiatief georganiseerd worden. Daarvoor is de overheid te zeer betrokken partij als probleemoplosser.

Erkenning van opbouwwerk of van eender welk ander welzijn- en socio-cultureel werk per afzonderlijk projekt noem ik onhoudbaar, omdat zulks haaks staat op elk streven naar samenhang.

Een andere reden is: het verhinderen van projektgebonden personeelstatuten. Medewerkers hebben recht op een contract voor onbepaalde tijd. Personeelsformaties moeten gekoppeld zijn aan een meerjarenplan.

Het projektwerk, planmatig omkaderd, houdt beloften is. Met al bij al bescheiden

middelen is er een hele weg afgelegd. Wij zijn al een heel eind verwijderd van de oorspronkelijke beleidsnota's. Verdere groei is onontbeerlijk om de zaak echt op volle toeren te laten draaien.

Bewust heb ik gezweven over alle perikelen omtrent een decreet voor de samenlevingsopbouw. Inmiddels is de sector, eerst administratief, nu ook politiek, bij Welzijn en Gezin beland.

Minstens hoop ik dat de sector nu vrij kan ademen en de ingezette vernieuwing in de gewenste richting verder kan uitbouwen.

André Desmet, voorzitter Viboso, leraar Sociale Hogeschool Kortrijk.

Dit artikel is een bewerking van de inleiding die André Desmet hield op de studiedag Werken met Projekten, maart 1988. ■

Projektmatig werken in opbouwwerk

Vanaf 1982 werd met de herstructurering van de samenlevingsopbouw een dubbele vernieuwing ingeluid.

Vooreerst tekende zich een nieuw organisatie-model voor deze sector af. Voorheen bestond een verkokerde opstelling van aparte federaties voor buurtwerk en voor territoriaal, categoriaal en functioneel opbouwwerk. Daaraan werd nog een Centrum voor Methodiekontwikkeling in de Samenlevingsopbouw (CEMOSO) toegevoegd. Nu wordt dit alles gebundeld in één Vlaams instituut ter Bevordering en Ondersteuning van de Samenlevingsopbouw (VIBOSO). Daarnaast verschenen niet minder dan 7 Regionale Instituten voor de Samenlevingsopbouw (RISO's) ten tonele nl. één per provincie en één voor de grootstedelijke gebieden Brussel en Antwerpen. Naast directe ondersteuning en bundeling van basisinitiatieven, werden ze belast met beoordeling en planning van opbouwwerkprojecten in hun territorium.

Deze laatste opdracht vormt een veruitwendiging van de tweede vernieuwingspijler die van inhoudelijk-methodische aard is. Het projektmatig werken werd door de overheid op een vrij exclusieve wijze geponeerd als het werkmodel en zelfs als de subsidie-eenheid voor het uitvoerend werk. Tegelijkertijd schoof de subsidiegever een planmatige keuze van opbouwwerkprojecten naar voren en dit op basis van algemene criteria en van prioriteiten per RISO. Hoe bruusk en ongenueanceerd deze overheidsingreep ook was, toch gaf ze een belangrijke impuls aan een meer professionele en probleemgerichte benadering van het werk. De specifieke methodiek gericht op de aanpak door bevolkingsgroepen van structurele problemen kreeg in het doen en laten van opbouwwerkers weer alle aandacht.

De hoofdmoot van dit artikel gaat over projektmatig werken aan concrete leefbaarheidsaspecten in de woon- en leefsituatie, zoals het samenleven van Belgen en migranten, openbaar vervoer in plattelandsstrekken, woningrenovatie en groenvoorziening in oude stadsbuurten, werklozenbegeleiding, enz.

Eerst overlopen we de zeven kenmerken van een opbouwwerkproject. Vervolgens vragen we ons af wat de voordelen en valkuilen zijn van deze werkformule. Tenslotte hangen we een beeld op van de verschillende etappes die men moet doorlopen om een project op systematische wijze te ontwikkelen.

Maar eerst laten we iets zien van de context waarin het projektmatig werken tot stand komt.

Projektmatig werken geïntroduceerd

Tijdens de periode voor de herstructurering (1) hanteerden opbouwwerkinstellingen binnen gemarginaliseerde buurten en streken de zogenaamde "integrale aanpak". Tegenover complexe achterstellings-situaties poneerde het opbouwwerk de noodzaak van een totaalbenadering. (2) Men wilde gelijktijdig en op een samenhangende wijze werken aan directe welzijnsnoden van kwetsbare groepen of aan de hefboomen voor streekontwikkeling (3). De toenmalige initiatieven boden dan ook een brede activiteiten waaier aan. Op buurtniveau overheerste de ontmoetings- en servicefunctie in de vorm van hulpverlening, animatie en een bescheiden vormingspakket. Op de streekschaal nam men een ombudsen stimuleringsstaak op middels informatie-doorstroming, dossiervorming, overleg en coördinatie.

Onder invloed van de maatschappijkritische stroming werd stilaan de probleemgerichte dimensie van het opbouwwerk geaccentueerd. Geen symptoombestrijding of betutteling van de burger, maar structurele armoedebestrijding en zelfbeheer door bevolkingsgroepen werd nu de boodschap. Op dit revolutionair elan van de jaren zestig volgde al gauw de ontzuivering. De realisatie van de mooie denkbeelden lukte niet zo best en de kloof tussen denken en doen was ook in de samenlevingsopbouw goed voelbaar.

In Nederland ondernam A. Besteman (1974) een poging om de dualiteit tussen mooie bedoelingen en praktisch handelen te overbruggen met de lancering van zijn Probleem Projekt Methode (PPM) (4). Zijn benadering werd bij onze noorderburen populair omwille van het zakelijk en instrumenteel karakter van de methode.

Binnen het Vlaamse opbouwwerk kende PPM een geringe verspreiding. Dit belette niet dat onder impuls van sociale scholen en sommige universiteiten stilaan meer aandacht geschonken werd aan methodiek en deskundigheid. In 1981 schoof de eerste Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw in haar eindadvies de projektformule als een geschikte werkwijze naar voren.

Intussen begon de economische crisis haar volle omvang aan te nemen. Subsidiebedragen stagneerden, criteria werden zeer onvolledig toegepast en nieuwe initiatiefnemers kwamen nog nauwelijks aan de bak. Van overheidswege stelde men kritischer vragen naar de maatschappelijke functie en de efficiëntie van het welzijnswerk. De gesubsidieerde sector probeerde op deze uitdaging een antwoord te vinden via externe profilering en public-relations en interne invoering van managementstechnie-

ken en kosten-baten-analyses. In dit klimaat poneerde de liberaal K. Poma het projectmatig werkprincipe in een beleidsnota voor de sector samenlevingsopbouw. Als motief voor zijn handelwijze voerde de minister aan dat een projectenbeleid toelaat op een soepele wijze in te spelen op prioritaire doelgroepen en problemen. Volgens de critici is een projektaanpak daarentegen een uitgelezen middel voor kostenbeheer en crisismangement. Hoe dan ook volgde op deze overheidsingreep een periode van diepgaande bezinning en heroriëntatie van de opbouwwerkpraktijk.

Projectmatig werken als bevoorrecht werkmodel

In tegenstelling tot de brede opstelling en veelzijdige benadering van vroeger, wordt met de projectvorm de kernfunctie van opbouwwerk beklemtoond. Deze bestaat uit de ondersteuning van het burgerinitiatief, dat gericht is op de oplossing van sociale problemen in de directe woonomgeving en leefsituatie. Prioritair daarbij staat de dienstverlening aan maatschappelijk kwetsbare groepen.

Aan dit profiel wordt tegelijkertijd een eigen methodisch instrumentarium gekoppeld n.l. het projectmatig werken. De deskundige toepassing van dit werkkader in functie van oplossingsgerichte bevolkingsinbreng vereist een professionele benadering. Dit belet niet dat beroepskrachten uit aanverwante sectoren zekere principes en onderdelen van de methodiek met goed gevolg kunnen toepassen.

De huidige inzichten en praktijkevoluties rechtvaardigen de vaststelling dat de projectvorm het meest geëigende basisstrategie oplevert voor het bedrijven van opbouwwerk. De resultaatgerichte aanpak van samenlevingsproblemen is een veelzijdige opdracht. Projectmatig werken veronderstelt een tijdelijke afzondering en afbakening van een hanteerbaar probleemfacet uit de complexe maatschappelijke realiteit. Daarrond moet dan een samenhangend en systematisch geheel van oplossingsactiviteiten ontwikkeld worden. Een veelheid van componenten moet worden gecombineerd tot een werkbaar scenario. Daarbij denken we aan zaken zoals de analyse van situatie- en probleemcontext, de inschatting van draagkracht bij doelgroepen en beleidsmarges bij oplossingsbetrokkenen, de efficiënte aanwending van middelen en de ontwikkeling van een projectorganisatie.

Het projectmatig werken vormt niet meer maar dan ook niet minder dan een geschikt hulpmiddel om de doelen en aanpak van opbouwwerk te realiseren. Het levert ordeningsschema's, controlemid-

delen en werkingsinstrumenten om het denken en doen te structureren. Wanneer men de ingewikkelde realiteit met enige trefzekerheid tegemoet wil treden biedt het een houvast. De projectvorm beschouwen we zeker niet als een passepartout model en nog minder als een technologische truukendoos. Integendeel het scheidt een soepel werkkader dat veel variaties toelaat inzake doelaccenten, strategieën en methoden. Het is geschikt voor de aanpak van een verscheidenheid aan problemen en laat toe diverse doelgroepen te benaderen. Niet alleen aanwijsbare leemtes in de materiële sfeer zoals openbaar vervoer of gebrek aan voorzieningen voor werklozenbegeleiding liggen binnen bereik. Ook immateriële kwesties zoals conflicten tussen Belgen en migranten of het opzetten van hulpverleningsnetwerken in de buurt kunnen behandeld worden. De projektaanpak kan moeilijk opgevat worden als een keurslijf, het levert integendeel de bouwstenen voor het creatief oplossen van uiteenlopende situaties.

Vooraleer de kenmerken van projecten in concreto te schetsen, willen we aantonen dat diverse activiteitentypes hun bestaansrecht binnen het opbouwwerk behouden. Bij de invoering werd van overheidswege nogal exclusief de nadruk gelegd op het rendementskarakter van het projectmodel in de vorm van doelgerichte en efficiënte praktijkuitvoering in strikte zin. Al snel werd ingezien dat een systematische realisatie best voorafgegaan wordt door een planning- en programmeringsactiviteiten. Aan de actie gaat dus het denken vooraf, vertrekkend bij globale ontwerpactiviteiten en uitmondend in de zeer concrete werkorganisatie onder medewerkers. Vanuit de permanente betrokkenheid op kansarme of achtergebleven streken bleek dat het opbouwwerk in projectvorm nog breder moet bekeken worden. Projecten komen immers niet zomaar uit de lucht vallen, maar dienen op een actieve wijze ontwikkeld worden. Minder draagkrachtige groepen dienen geleidelijk naar deze meer probleemgerichte en systematische werkvormen toegeleid te worden. Kortom tot de projectvorm behoren dus enkele meer omkaderende activiteitentypes. Als eerste vermelden we de projectvoorbereiding. Eens een projectoptie genomen, wordt de probleemstelling nauwkeurig geanalyseerd en worden de realisatiekansen bij de doelgroep en zo mogelijk bij de oplossingsbetrokkenen zorgvuldig afgewogen. Aan het andere eind van de projectcyclus vinden we de projectopvolging. Na de afronding van de intensieve begeleiding kan het nodig zijn om af en toe steun te verlenen bij de zelforganisatie van deelnemers of bij de consolidatie van de verworven oplossingen.

Opbouwwerk zet zijn bescheiden middelen niet versnipperd in, maar poogt doorheen een welgekozen verzameling van opeenvolgende of gelijktijdige projecten een samenhangend beleidsprogramma te realiseren.

Dit streven wordt ondersteund door de bundeling van projecten. Gelijkwaardige projecten binnen eenzelfde werkingsgebied of rond één bepaalde problematiek worden op elkaar afgestemd en gecoördineerd. Voordat men kiest om dit op dat project aan te kunnen vatten kunnen we nog een aantal taken onderkennen die we aanduiden met de term "projectbevordering". We vermelden hierbij werkzaamheden zoals het onderzoek van beleidsprioriteiten, de opsporing van projectmogelijkheden en de activering van bewoners in de richting van gezamenlijke probleemaanpak en participatie.

Naast de systematische ondersteuning van groepen in hun streven naar concrete oplossingen, verdienen ook vormen van niet projectmatig opbouwwerk een bescheiden plaatsje in het takenpakket van de werker. Burgers met wat meer mogelijkheden hebben inderdaad ook het recht te profiteren van de opbouwwerk know-how. Ze zijn meestal reeds gebaat met een meer occasionele dienstverlening. We denken hierbij aan advisering en service ten behoeve van georganiseerde of zich organiserende groepen, aan bijstand van inspraakinitiatieven, adviesraden, sociale bewegingen of zelfhulpgroepen op methodisch, strategisch of organisatorisch vlak. Met dit korte overzicht van interventietypes hebben we vooral willen aantonen dat de reikwijdte van het opbouwwerk verder strekt dan het uitvoerend projectwerk, ook al behoort deze laatste bezigheid tot de kern van de opdracht.

De contouren van een opbouwwerkproject (5)

We stelden reeds dat de projektbenadering een geschikt model oplevert om het perspectief en de aanpak van opbouwwerk op een professionele wijze gestalte te geven. Deze bewering willen we nu verduidelijken door de kernelementen van een opbouwwerkproject op de rijtje te zetten.

De zeven kenmerken van een project kunnen we als volgt samenvatten:

- met betrokkenen tijdelijke vormen van samenwerking ontwikkelen (doelgroep gericht)
- om op een systematische wijze (planmatig)
- en vervolgens een doordachte aanpak (strategisch) en werkwijze

(methodisch)

- binnen een afgebakende tijdsperiode (tijdelijk)
- rekening houdend met beschikbare middelen en mogelijkheden (uitvoerbaar)
- concrete resultaten te bereiken (doelgericht)
- voor afgebakende problemen in een welomschreven situatie (probleem- en situatiegericht)

Doelgericht

Binnen elk opbouwwerkproject worden concreet aanwijsbare resultaten nastreefd op twee vlakken, nl. de oplossing van maatschappelijke problemen en de versterking en organisatie van de doelgroep. Zowel de probleemoplossing als het educatief perspectief dienen aanvullend en samenhangend aanwezig te zijn. Dit betekent dat de probleemaanpak zodanig wordt opgezet dat de betrokken bevolkingsgroep tegelijk meer oplossingsbe-kwaam wordt en organisatiedeskundigheid kan verwerven.

Doelgroepgericht

De ontwikkeling van opbouwwerkprojecten speelt zich in directe relatie met probleemdragers af. Zij moeten zoveel mogelijk zelf de stappen op weg naar probleemoplossing zetten en dit gaande van de probleemformulering tot contactname met beleidsinstanties.

In opbouwwerk gaat daarenboven de geboden ondersteuning prioritair naar achtergestelde bevolkingsgroepen in het verwerven van betere bestaansvoorwaarden.

Probleem- en situatiegericht

Sociale problemen met een collectieve dimensie worden in concrete situaties aangepakt vanuit de ervaring en het probleem-besef van de deelnemers.

De projectmatige aanpak vergt een keuze en afbakening van een werkbaar en concreet leefbaarheidsaspect vanuit een complexe maatschappelijke realiteit.

Bij voorkeur speelt het opbouwwerk in op situaties van achterstelling, waarbij goedgekozen probleemfacetten ofwel gelijktijdig ofwel opeenvolgend middels de projectvorm worden benaderd.

Strategisch-methodisch

Bij de doelrealisatie hoort een weloverwogen strategie naar doelgroep en oplossing-instanties. Zowel de procesmatige benadering van de doelgroep in al haar schakeringen als het uitstippelen van effectieve oplossingsroutes dient vooraf goed doordacht te worden.

De toepassing van methodische mogelijkheden en werkprincipes van het opbouwwerk zijn daarbij in het geding.

Planmatig

Een projectmatige benadering kenmerkt zich door een systematische en planmatige werkwijze bij de voorbereiding en uitvoering van de gestelde opdracht. Werkdoelen en activiteiten worden regelmatig geëvalueerd en bijgestuurd. De vormgeving van een project gebeurt zoveel mogelijk in samspraak met alle betrokkenen en met respect voor de eigen dynamiek en het werkritme van de deelnemers.

Tijdelijk

Opbouwwerkprojecten spelen zich af binnen een afgebakende tijdsperiode. De projectvorm dwingt bestuursleden en medewerkers tot het opstellen van haalbare programma's, beperkt in de tijd en gericht op een eindresultaat. De feitelijke duur is variabel en verschilt volgens het probleemtype, de kenmerken van de doelgroep en de beleidscontext.

Uitvoerbaar

De uitvoerbaarheid van een project wordt niet in het minst bepaald door de beschikbare financiële en personele mogelijkheden. De schaarse middelen kunnen slechts na een bewuste afweging op een effectieve en efficiënte wijze worden aangewend. Tenslotte herhalen we dat een succesvolle projektafwerking slechts ten dele aan een doordachte en deskundige probleemaanpak kan worden toegeschreven. Opbouwwerk is tegelijk afhankelijk van de geboden (of bedwongen) bewegingsruimte vanuit de overheid en de dynamiek en draagkracht die door bevolkingsleden kan worden opgebracht.

Voordelen en valkuilen van de projectformule

De meerwaarde van de zojuist geschetste projectcontouren voor praktijkvernieuwing en verhoging van de werkkwaliteit wordt door bijna iedereen bevestigd. Toch kunnen we moeilijk staande houden dat de omschakeling in de praktijk probleemloos verloopt. Niet enkel het praktisch doordenken en de consequente toepassing scheppen problemen. Evenzeer is een meer fundamentele opstelling tegenover systematisch werken en een visie op de eigen maatschappijveranderende rol in het geding. Kortom de kosten-batenanalyse van het methodiek-concept verschilt volgens de taakopvatting bij werkers en ook besturen.

We beschrijven hieronder enkele voordelen en valkuilen die het debat bij de praktijkinvoering beheersen.

Dienstbaarheid tegenover werkingssystematiek

De projectbenadering brengt met zich mee

dat men zich gedurende een periode vastlegt op enkele prioritaire werkingsdomeinen. Men kiest voor een beperking van het aandachtsveld ten voordele van diepgang en werkkwaliteit. Critici vinden dat men daardoor een soepele en creatieve werkopstelling verliest. Ze wijzen op het voordeel snel te kunnen ingaan op acute problemen en directe behoeften. Deze opvatting sluit aan op de spontane beschikbaarheid van heel wat werkers voor vragen van bewoners. Deze vergaande dienstbaarheid had ook zijn schaduwzijden. Op signalen en verwachtingen van buitenaf werd zonder veel overweging ingegaan. Dit leidde tot grote versnippering en discontinuïteit in opdrachten. Projektwerk biedt een goed middel om niet verloren te lopen in een veelheid van taken zonder lijn en samenhang.

Tegenover een improvisatorisch beleid staan bewuste selectie en efficiënt tijdsgebruik gericht op enkele belangrijke realisaties. Sommige werkers nemen al snel het woord bureaucratisch of vervreemding in de mond als ze aan planning denken. Dit hoeft niet zo te zijn. Projektmatig werken is geen koele techniek, maar een praktisch instrument om met meer voorspelbaarheid op het opbouwwerkdoel af te stevenen.

Solidariteit tegenover professionalisering

De verantwoorde hantering van de projectaanpak veronderstelt een professionele opstelling. Werkers krijgen een middel in handen om de eigen vakbekwaamheid te accentueren. Tegenover de buitenwacht en de gebruikers wordt de specifieke ondersteuningsopdracht onderstreept. Daardoor komt het profiel van opbouwwerk beter uit de verf en tegelijk ook de eigen positie, kundigheid en werkethiek van haar beoefenaars.

Deze nieuwe rolopvatting wordt met moeite geïntegreerd door werkers die het vroegere regime meemaakten. Zij begonnen meestal als idealistische vrijwilligers aan hun opdracht. Vooral de nabijheid en solidarisering met de doelgroep stond centraal. Ze beschouwden zich bij wijlen meer als medestander of bevoorrecht groepslid dan als begeleider. Nu zien we beter dat een te grote identificatie met de probleemdragers de eigen rol en betrokkenheid van de beroepskracht verdoezelt. Professionaliteit hoeft niet in tegenspraak te staan met een geëngageerde en dienstbare houding. Een gevaar dat wel reëel om de hoek komt kijken betreft de dominante inbreng van de beroepskracht. De projektrealisatie is immers een veeleisend gebeuren dat met grote kundigheid bestuurd moet worden. De werker wordt gemakkelijk in een expertrol geduwd die alle touwtjes in handen houdt.

De deelnemers komen ongemerkt in een

afhankelijkheidspositie terecht en de machtsafstand met de begeleider vergroot. Deze valkuil vereist een permanente aandacht, een procesgerichte voortgang van het project op het ritme van de deelnemers en attentie voor educatieve doelen.

Openheid tegenover beheersing

Een planmatige aanpak vergroot de zichtbaarheid en controleerbaarheid voor alle betrokkenen. Doeleinden en werkwijzen zijn transparant. In het team realiseert men daardoor een betere taakverdeling en een gemakkelijker evaluatie van voortgang en resultaten. Het bestuur ziet klaarder in werkpakketten en keuzemomenten. Voor de doelgroep wordt de dienstverlening doorzichtiger, hetgeen meer kansen tot betrokkenheid en eigen inbreng schept. Voor de buitenwacht krijgt het imago van opbouwwerk een scherpere aflijning. Opbouwwerkers onderschrijven wel deze pluspunten, maar onderkennen ook de risico's van de toegenomen openheid. De overheid krijgt een ongefilterd zicht op interne strategieën en intenties. Het werk kan een gemakkelijke prooi worden voor bezuiniging en inhoudelijk-methodische inmenging. Sterke maatschappelijke verbanden kunnen projecten manipuleren voor eigen doeleinden. Deze vrees lijkt niet helemaal ongegrond, maar eerder dan geslotenheid lijkt alertheid hier geboden. Opbouwwerk is niet gebaat met ingegraven stellingen en een marginale opstelling. Zijn maatschappelijk nut kan men alleen maar aantonen door het voeren van een actief informatiebeleid naar al wie meer wil weten.

Succesvol tegenover functioneel

Projectwerk heeft vooral dit voordeel dat vrij direct op concrete resultaten wordt afgestemd. De inspanningen blijven constant gericht op de voorgenomen doelen. Als zodanig draagt het werkingsconcept kenmerken in zich van een vrij rationeel oplossingsmodel. Praktijkwerkers wijzen op de gevaren van een te eenzijdige produktiegerichtheid. Educatieve dimensies verdwijnen uit het vizier. De opbouwwerker geeft de nabijheid en de dialoog met de bevolking op. Subjectieve verwachtingen en emotionele betrokkenheid worden opgeofferd aan functionele vereisten. Vooral kansarmen haken snel af omdat ze niet meer kunnen volgen en omdat de afstandelijke lange-termijn-aanpak hen niet aanspreekt. Deze kritiek zou terecht zijn bij een exclusieve beklemtoning van probleemoplossing. Deze doeldimensie wordt echter gekleurd en beperkt door leerresultaten die gelijktijdig en evenwaardig worden beoogd.

De verhoging van zelfsturende vaardigheden in een groep beschouwen we evenzeer als een effect van de inrichting van een speelpleintje of de start van een leer-

werkplaats voor laaggeschoolden.

Het concrete nutskarakter van een project staat ook vanuit een andere gezichtshoek onder kritiek. Ingewikkelde sociale realiteiten worden noodgedwongen opgedeeld in hanteerbare leefbaarheidsfacetten. Pietluttige succesjes worden nagestreefd en de opbouwwerkers worden gedegradeerd tot sociale 900 of klusjesman. Vooral gemakkelijke opdrachten worden aangepakt, terwijl men vernieuwende perspectieven links laat liggen. De eis vanwege de subsidiegever tot zichtbare produkties en materiële effecten kan de werker inderdaad het pad van de minste weerstand opsturen. Soepele criteria en een brede interpretatie van de tijdelijkheid van projecten kan de nodige experimenteerdrang aanwakkeren. Tegelijk past enige bescheidenheid bij het oordeel over de veranderingskracht van een werkmodel op zich. De bewegingsruimte van opbouwwerk wordt immers sterk beïnvloed door het samenspel van externe machten en krachten op het terrein.

De politieke dimensie van bewonersinbreng en de veranderende relatie tussen burger en overheid wordt te weinig verrekend in methodiek-modellen.

Afweging tegenover schaarste van middelen

Bij een systematische aanpak hoort evengoed een kieskeurige aanwending van middelen. Het welzijnswerk mangelt het altijd aan voldoende personeels- en werkingmogelijkheden. Dit lijkt inherent aan de toenemende welzijnsbehoeften en educatieve noden binnen onze samenleving. In combinatie met de inkrimping van gemeenschapsgelden ontstaat actueel een scherp spanningsveld tussen willen en kunnen.

Ook in opbouwwerk blijft het potentieel aan de minimale kant. Dit dwingt tot een afgewogen besteding van schaarse middelen. Met ontkomt daardoor niet aan prioriteitenbepaling en selectie van projectmogelijkheden.

De toetsing van ambitieuze beleidsplannen aan beperkte ondersteuningskansen is een pijnlijk maar onvermijdelijk gebeuren. Besluitvorming komt het best tot stand met behulp van klare uitgangspunten en criteria.

Sceptici merken op dat planning en afweging meer tijd kosten en daarom nog geen bijkomende centen opleveren. Optimisten daarentegen hopen uit kieskeurig gebruik van gemeenschapsgeld argumenten voor budgetverhoging te peuren.

Een schema voor projectontwikkeling ⁽⁶⁾

Tot hiertoe hebben we vooral beschouwin-

gen gegeven bij de achtergronden en kenmerken van het projectconcept. We stellen o.m. dat we met projectmatig werken een raamkader in de hand hebben om de werkrealiteit te ordenen en te richten op resultaten van het oplossende en educatieve type.

Tevens willen we een fasenmodel voor de systematische ontwikkeling van een project presenteren.

Het biedt ondersteuning bij de stapsgewijze uitwerking van een werkschema. Werkers en ook instellingen kunnen erin inspiratie vinden om de eigen werkzaamheden te structureren. Bestuursleden en vrijwilligers kunnen gemakkelijker de rode draad van een project volgen.

De vormgeving van een project in verschillende fasen gebeurt op 2 echelons nl. op instellings- en daarna op projectniveau.

Op instellingsniveau

Vooraleer tot de keuze van 1 welbepaald project te komen moet het nodige voorwerk gebeuren. Daarvoor is het niveau van de instelling of de opbouwwerkorganisatie geschikt. We bedoelen het orgaan dat verantwoordelijk is voor beleidsbepaling, planning van projecten en verdeling van werkingsmiddelen en personeelstijd. In ons geval doelen we op de provinciale of grootstedelijke Riso's. Deze plannings- en ondersteuningsinstituten laten zich in hun opdracht bijstaan door streek- of wijkgerichte instellingen. De Riso's kregen van de overheid tot taak een beleidskader te scheppen waarbinnen afzonderlijke projecten kunnen gesitueerd en beoordeeld worden.

De 2 hoofdmomenten bij beleidsvorming noemen we beleidsbepaling en terreinafbakening.

Beleidsbepaling mondt uit in een meerjarigenplan, waarin men tracht de algemene werkingsoriëntaties voor de halflange termijn vast te leggen. De kernvraag luidt op welke probleemterreinen, doelgroepen en deelterritoria men bij voorkeur zijn inspanningen zal richten, gegeven de verwachte evoluties en ingeschatte mogelijkheden. Het antwoord daarop veronderstelt niet alleen verkenning, onderzoek en dossiervorming, maar ook stoffering van onderop, consultatie en besluitvormende discussie tussen werkers en bestuur. De gekozen werkingsprioriteiten worden onderbouwd, beargumenteerd en afgewogen binnen het beleidsplan.

Dit beleidsinstrument blijft een dode letter indien de gemaakte keuzes niet worden vertaald in concrete werkingsmogelijkheden. Daarvoor dient de terreinafbakening. Voor elk belangrijk werkdomein wordt meer gedetailleerde informatie verzameld en worden handelingsmogelijkheden gesignaleerd of opgespoord. Elke globale en

omvattende beleidsprioriteit wordt omgezet in een reeks probleemfacetten, doelgroep-categorieën en deelterritoria. De concrete kansen tot een opbouwwerkmatige aanpak worden verkend. De terreinafbakening levert de voeding voor de opstelling van een beleidsprogramma d.i. een detaillering van het beleidsplan voor de kortere termijn.

Een verzameling van projecten en activiteiten worden vooropgesteld ter realisatie van de gekozen werkingsprioriteiten.

Tegelijk wordt een globale regeling vooruitgeschoven voor de inzet van medewerkers en de besteding van de financiën. Als deze invulling tot een goed einde is gebracht beschikken we over een beperkte reeks samenhangende projectopties, die de kern vormen van de programmering op instellingsniveau.

Doorheen het proces van beleidsvorming speelt de doelgroep vooral op een indirecte wijze zijn rol. De afbakening van doelgroep-categorieën veronderstelt een zicht op sociale netwerken en communicatiepatronen. De vastlegging van werkingsoriëntaties vertrekt niet alleen vanuit objectieve data, maar baseert zich eveneens op probleemsignalering en verkenning van subjectieve noden en belevingen. De explicatie van werkingsobjectieven tijdens de terreinverkenning loopt parallel met relatieopbouw met sleutelfiguren en activeringswerk naar bevolkingsgroepen. Deze verflochtenheid van probleemverkenning respectievelijk – oplossing met stimulering en versterking van bevolkingsgroepen, zal gedurende de hele projectvoortgang tot het meest typerende kenmerk van de opbouwwerkmethodiek blijven behoren.

Op projectniveau

Zoals vermeld, worden in een beleidsprogramma enkele relevante projectopties vooropgesteld. Daarmee is de kous niet af. Nu is het van belang elke kanshebber terdege te testen. Daarmee bedoelen we dat nagegaan moet worden of een werkingsidee kan omgezet worden in een volwaardig voorstel. Deze toetsing gebeurt tijdens de projectvoorbereiding. Aandacht wordt hierin besteed aan twee hoofdmomenten. Eerst komt de zogenaamde probleemvaststelling aan bod (7). Deze bevat 3 samenhangende analyses nl. de subjectieve probleemdefinities door betrokkenen, een doorlichting van objectieve probleemcondities en oplossingswegen en tenslotte een analyse van de positie van de 3 soorten partners in een project, nl. de probleemdragers, de oplossingsinstanties en het opbouwwerk.

In tweede orde worden gegevens uit de probleemvaststelling getoetst aan de projectvereisten. Is m.a.w. een projectoptie in overeenstemming te brengen met de crite-

ria voor een opbouwwerkproject en met de beschikbare mogelijkheden? Dit materiaal moet voor bestuurders volstaan om tot een verantwoorde projectkeuze te komen. Als hun besluit positief uitvalt dan kan de opbouwwerker zich samen met de initiatiefnemers concentreren op de projectuitwerking-in-strikte-zin.

Tijdens de fase van projectplanning trachten de betrokkenen zich een goed beeld te vormen van de globale oriëntatie en het verloop van een project. De planmatige vormgeving brengt een drietal opdrachten met zich mee.

De doelbepaling dient om de eindbestemming van een deelbewerking zo operationeel mogelijk af te bakenen. Werkdoelen worden geformuleerd in effect termen en dit zowel op de piste van probleemoplossing als op het niveau van de versterking en organisatie van de doelgroep.

Aan deze dubbele doelgerichtheid beantwoordt een strategie bepaling in tweevoud. We bedenken een globale aanpak waarlangs we de vooropgestelde resultaten zo volledig mogelijk hopen te bereiken.

Tenslotte wordt de projectplanning afgesloten met de moeilijkste klus nl. de vertaling van werkdoelen en strategische keuzes in een reeks tussenstappen of fasen. De fase-ering kunnen we opvatten als een ontwerpprocedure, waarin een scenario voor planmatige projectvoortgang wordt uitgestippeld.

De overgang van een projectplan naar de eigenlijke realisatiefase ligt nu open. De opgave bestaat erin de diverse onderdelen uit het projectdraaiboek in werking te stellen. Een soort cyclische beweging tussen drie polen maakt dit mogelijk. In de programmering wordt elk planonderdeel gedetailleerd uitgedacht volgens deelactiviteiten, methoden, technieken en hulpmiddelen. De taken die de uitvoering zal meebrengen worden ingepast in de werkorganisatie d.i. de tijds- en taakverdeling onder medewerkers. Het geheel van afspraken vormen de directe aanloop voor de projectuitvoering. De tussentijdse evaluatie van de projectvoortgang levert aanduidingen op voor bijsturing en volgende programmeringsbeslissingen.

Vanuit een interactie tussen programmering, uitvoering en evaluatie wordt het hele scenario voor een project doorlopen en als het goed zit bereiken we uiteindelijk de eindmeet. Het proces van projektontwikkeling wordt afgesloten met een eindevaluatie. Bereikte resultaten en neveneffecten worden vastgesteld en de terugblik op het projectverloop levert overdraagbare beschouwingen en leerervaringen op.

Meestal wordt tijdens de eindfase ook een programma voor projectopvolging vastgelegd. De opbouwwerker engageert zich om mee de nodige follow-up te verzorgen.

Occasionele ondersteuning kan welkom zijn om de verworven oplossingen veilig te stellen, om bewonersorganisaties levenskrachtig te houden of om vernieuwende resultaten te rapporteren en over te dragen naar andere situaties.

Met de beschrijving van de verschillende stadia die een project in wording doorloopt, hebben we willen illustreren wat onder systematische en doelgerichte werkingsuitbouw kan verstaan worden.

Om misverstanden te voorkomen willen we aangegeven dat planmatigheid voor ons veel meer is dan een puur technische en rigide bezigheid. De aard van het werk en de dynamiek van het handelingsveld roepen altijd een zekere mate van onvoorspelbaarheid op. Rekening houdend met dit gegeven pleiten we dan ook voor een open planningstype waarbij men vastlegt wat kan en openlaat wat moet. Vooropstellingen worden regelmatig getoetst aan de actualiteit en vervolgens bijgesteld. Tegelijk is enige vorm van communicatieve planning ons dierbaar. Het produkt van de planning is niet alleen zaligmakend. Ook de wijze waarop de vormgeving van een project tot stand komt, heeft zijn belang. Al te dikwijls blijven ontwerpactiviteiten het monopolie van beroepskrachten. Nochtans kunnen oriëntaties en keuzes die ontstaan vanuit interactie tussen de verschillende partners een verrijking betekenen. Het streven naar een participatieve planningsvorm scheidt bovendien excellente leerkansen voor de deelnemers. De vaardigheid om de eigen werkzaamheden te sturen en stapsgewijs uit te werken behoort wezenlijk tot de organisatiebekwaamheid van projectleden.

Projectwerk ook elders toepasbaar

Ook belendende werksoorten zoals het welzijnswerk en het sociaal-cultureel werk nut kunnen halen uit de projectformule en dit in 3 opzichten. De keuze voor een projectmatige aanpak kan men niet los zien van vragen rond de kwaliteit en effectiviteit van het welzijnswerk (8). Zeker in een periode waarin de verzorgingsstaat aan herziening toe is, rijzen even zovele vraagtekens bij de functie en de bijdrage van welzijnsvoorzieningen. Economische analyses werpen hun licht op het zakelijk rendement van overheidssubsidies en marketingprincipes uit de bedrijfswereld doen hun intrede in de non-profit. Het werken-in-projectvorm past in het streven naar een professionele en resultaatgerichte aanpak van dominante welzijnsproblemen. De beoefenaars hopen doorheen een rendabele werkopzet in moeilijke tijden te overleven en de buitenwacht van hun bestaansrecht te overtuigen.

We wezen al op de valkuilen die deze opstelling met zich kan meebrengen. Projektwerk kan gemakkelijker worden ingepast in het beheersingsstreven van de overheid. De aantasting van de werkingsautonomie en het opleggen van eenzijdige criteria inzake rendement en produktie zijn niet denkbeeldig. Het te eenzijdig streven naar efficiëntie houdt ook voor de beroepskrachten zelf gevaren in. De keuze voor gemakkelijke probleemfacetten en meer draagkrachtige doelgroepen garandeert meer succes dan het moeizame bewerken van vernieuwing en de intensieve ondersteuning van kansarmen. Ondanks deze bezwaren biedt het projektconcept goede hulp om meer systematisch en probleemgericht te gaan werken. Beroepskrachten krijgen een handreiking om de eigen werkzaamheden meer in termen van tijd en resultaat te benaderen.

Op de tweede plaats levert de specifieke invulling van het projektmodel door het opbouwwerk een noodzakelijke aanvulling op het individueel maatschappelijk werk en de groepsworkbenadering. De methodiek die hier aangereikt wordt is specifiek afgestemd op de aanpak van collectieve problemen in de woon- en leefsituatie. Het typerende daarbij is dat op basis van het oplossingsproces tegelijk gewerkt wordt aan de probleemoplossende capaciteiten en aan organisatiebekwaamheid van projektleden.

In het actuele welzijnswerk wijst de methodische vernieuwing in deze richting. Van de ene kant beklemtoont men de decentralisatie van voorzieningen en de inbedding ervan in de leefsituatie van cliëntgroepen bijv. via wijkcentra van OCMW's in de grootsteden. Anderzijds krijgt de zelfredzaamheid van burgers en het belang van mantelzorg een duidelijker accent. Bovendien wordt meer aandacht besteed aan de zeggenschap van gebruikers binnen dienstverlenende organisaties. Denken we bijv. aan de thuiszorg voor bejaarden, zelfhulpgroepen, patiëntenraden en de inbreng door bejaarden in rusthuizen. Vanuit deze evoluties ontstaan ongetwijfeld raakpunten met het streven van opbouwwerk. De hantering van opbouwwerkachtige toepassingen door welzijnswerkers ligt voor de hand. Alleen stelt zich de vraag of hulpverleners, vormingswerkers en animatoren voldoende opgeleid zijn voor begeleiding van cliëntenparticipatie of een meer structurele probleemaanpak binnen hun eigen werkverband.

De toepassing van projektvormen brengt een meer probleemgerichte benadering met zich mee. In het verleden was een sterke institutionalisering van het welzijnswerk typerend. Het non-profitlandschap werd bezaaid met een rijke verzameling van voorzieningen en organisaties. De verkoke-

ring en versnippering leidde naar eerste pogingen tot overleg, coördinatie en planning. De projecten scheppen de mogelijkheid om tijdelijk belangrijke thema's aan te pakken. Dit werkingskader laat toe op een soepele wijze prioritaire doelgroepen welzijnsnoden aan te pakken. Met relatief beperkte middelen is men in staat te experimenteren met nieuwe oplossingen, grensoverschrijdende samenwerking en ook participatievormen. Naast meer structurele vormen van overleg, beschikken we hier zeker over een praktische werkformule om de scheidingsmuren tussen werksoorten en organisaties te slopen en dit ten dienste van een meer behoeften probleemgerichte inzet van beschikbare middelen.

Noten

1. L. Verbeke, "De aanpak in opbouwwerk. Ontwikkelingen in het opbouwwerk in Vlaanderen". In: Tijdschrift voor Samenlevingsopbouw 86/2, september 1986.
2. H. Baert, "Diagnose in een proces van vorming en buurtopbouw met kansarm genoemde buurtbewoners". Doktoraatsproefschrift, KU-Leuven, Leuven 1982, p. 168-212.
3. H. Stevense, "Sociaal-Cultureel werk. Een verkenning naar de theorie en methoden", Nelissen, Bloemendaal, 1978, p. 87-96.
4. A. Besteman, "De probleemprojektmethode in het opbouwwerk," Drachten, Werkopbouwwerk Noord-Nederland, 1974.
H. Broekman, K. Vos e.a., "PPM, een lopend dossier, 11 jaar probleemprojektmethode in het opbouwwerk", Pocket en Dossier, WONN, Drachten 1985.
5. "Opbouwwerk in Projektvorm", speciaal nummer van het tijdschrift Samenlevingsopbouw 86/2, mei 1986.
6. "Werkboek Projektmatig Opbouwwerk", Viboso, Brussel 1987.
7. H. Hidalgo, "TMW", Welzijnsweekblad, nr 9, 1979, p. 313-320, Probleemvaststelling in het opbouwwerk.
P. Overbeeke, "Probleemvaststelling en motivatie, één opbouwwerkproces", KH Tilburg, 1976.
8. G. Wijnen, W. Renes, P. Storm, "Projektmatig werken. Handleiding voor het projektmatig werken in organisaties". Aula Paperback 95, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1984.

Luk Verbeke, sociaal agoog, stafmedewerker methodiekontwikkeling Viboso.

Dit artikel is overgenomen uit de Welzijns-gids - Organisatie II.E.3, afl. 38 (maart 1988).

Werkloosheid en tewerkstelling

In dit artikel geven we een overzicht van projecten rond werkloosheid en tewerkstelling binnen het kader van het Vlaams gesubsidieerde opbouwwerk. Hiertoe wordt eerst een kwantitatief beeld gegeven; een overzicht van het aantal opbouwwerkprojecten rond dit thema en dit over de verschillende jaren heen. Vervolgens wordt er aandacht geschonken aan het kwalitatieve aspect van deze projecten. De projecten worden bekeken op hun inhoud en op basis hiervan ingedeeld in types, ook hier met aandacht voor de verschuivingen die zich in de loop der jaren hebben voorgedaan.

Aantal projecten

Binnen het Vlaams gesubsidieerd opbouwwerk worden er op verschillende plaatsen en rond verschillende thema's projecten opgezet. De aandacht voor de problematiek van de werkloosheid vormt hierbij een belangrijk onderdeel en dit zowel op buurt- en gemeentelijk vlak als op streekniveau.

Andere onderwerpen die binnen het opbouwwerk aan bod komen zijn huisvesting, ruimtelijke ordening, welzijn en armoede, migranten, bejaarden, enz...

Wanneer we de cijfers van het aantal projecten rond het thema werkloosheid en tewerkstelling bekijken, stellen we een toename van het aantal projecten vast, zowel in absolute (uitgezonderd '88) als in relatieve termen. In 1985 liepen er 18 projecten rond dit thema op een totaal van 131 projecten; zijnde 14 %. In 1987 stijgt het aantal lopende projecten tot 35, op een totaal van 180 of 19 %. Voor 1988 tellen van 31 projecten op 157 (20 %).

Parallel met het toenemende probleem van werkloosheid in onze samenleving is er binnen de sector samenlevingsopbouw sprake van een toenemende aandacht voor het thema werkloosheid en tewerkstelling. Tussen 1985 en 1988 kan er een stijging van het aantal projecten worden vastgesteld van 6 %. In 1988 loopt 1 project op de 5 rond werkloosheid en tewerkstelling.

Typologie van de projecten

Na dit kwantitatieve overzicht van de projecten rond werkloosheid en tewerkstelling wordt nu dieper ingegaan op het kwalitatieve aspect of het inhoudelijk bezig zijn binnen de projecten en de verschuivingen die zich op dit vlak in de loop der jaren hebben voorgedaan.

Op basis van de afgesloten (16) en lopende

(31) projecten rond werkloosheid en tewerkstelling kunnen de activiteiten van de sector Samenlevingsopbouw onderverdeeld worden in drie hoofdtypes.

Type 1: werklozenwerkingen en overleg

Type 2: opleidingsformules

Type 3: tewerkstellingsinitiatieven

We zijn er ons van bewust dat elke vorm van indeling de realiteit in zekere zin geweld aandoet, omdat deze niet altijd te vatten is in strikte categorieën. In de praktijk is een project vaak een kruising van verschillende vormen. Met deze beperking in het achterhoofd zijn we toch overgegaan tot het opstellen van een typologie, met de bedoeling de heterogene werkingspraktijk op een inzichtelijke manier voor te stellen. Deze drie types zullen nader worden toegelicht.

In de "Inventaris Werklozen Werkingen Vlaanderen '85" werd reeds gesteld dat er een verschuiving waar te nemen was van werklozenwerking naar werken aan tewerkstellingsmogelijkheden via het organiseren van bijscholing. Deze tendens zet zich binnen de sector Samenlevingsopbouw duidelijk verder en vindt zijn vertaling in het toenemend aantal projecten rond opleiding, als voorbereiding tot intreding op de arbeidsmarkt (type 2).

1: Werklozenwerkingen en overleg

Deze projecten hebben tot doel de negatieve psycho-sociale gevolgen van werkloosheid op te vangen door werklozen te organiseren, hun sociaal isolement te doorbreken, een invulling te geven aan hun vrijgekomen tijd en hun belangen te behartigen.

In de praktijk wordt er meestal een ruim aanbod opgezet aan atelierwerkingen en basiscursussen, (vreemde talen, houtbewerking, computer, fotografie enz.). Deze educatieve activiteiten hebben geen directe relatie met de arbeidsmarkt, maar hebben tot doel de deelnemers een vorm van zinvolle vrijetijdsbesteding aan te bieden, hun zelfvertrouwen en weerbaarheid te verhogen en hun algemene kansen te verbeteren door hen iets bij te leren en vaardigheden te ontwikkelen.

Daarnaast worden er veelal ook groepsgerichte informatie- en voorlichtingsactiviteiten opgezet rond het thema werkloosheid. Vaak vervullen de werklozenwerkingen ook een eerstelijnsfunctie; dat wil zeggen dat ze ingaan op individuele hulpvragen waarbij met de werklozen ofwel zelf tracht te helpen of minstens zo gericht mogelijk tracht door te verwijzen.

Rond bepaalde aspecten tracht men daarnaast aan collectieve belangenbehartiging te doen.

Het aantal projecten dat zich bezighoudt

met het opstarten van een werklozenwerking neemt in sterke mate af. Van de lopende projecten werken er nog slechts 26 % rond werklozenwerkingen, tegen 62 % bij de afgesloten projecten. Van die lopende projecten zijn de meeste in hun eindfase. Slechts 1 project werd nieuw gestart.

2: Opleidingsformules

Een tweede hoofdtype binnen de projecten werkloosheid en tewerkstelling zijn de opleidingsformules. Dit soort projecten zit momenteel duidelijk in de lift. Hierbij doen zich verschillende verschijningsvormen voor. Door de werkingspraktijk met laaggeschoolde en langdurig werklozen groeide het inzicht dat het voor laaggeschoolde werklozen en andere kwetsbare groepen, zoals steuntrekkers, licht mentaal gehandicapten, migranten enz. zeer moeilijk is om aan werk te geraken. Het besef groeide dat er een speciale aanpak nodig was voor deze doelgroep, een aanpak waarbij nadruk komt te liggen op voorbereiding of schakeling naar verdere opleiding en naar de arbeidsmarkt.

Dit resulteerde in een uiteenlopende waaier van projecten waarbij de formules diverse benamingen kregen: leerwerkplaatsen, leerbedrijven, sociale werkplaatsen enz.

Leerwerkplaatsen projecten Kelchtermans

Een eerste onderdeel binnen de opleidingsprojecten zijn de leerwerkplaatsen projecten Kelchtermans. In 1987 sloot de Nationale Minister van Tewerkstelling en Arbeid, Hansenne, een akkoord met de Gemeenschapsminister voor Onderwijs en Vorming, Kelchtermans, ter financiering van opleidingsprojecten voor laaggeschoolde en langdurig werkloze jongeren, in de vorm van het ter beschikking stellen van tewerkgestelde werkloze leerkrachten. De projecten Kelchtermans zijn bedoeld voor laaggeschoolde en langdurig werkloze jongeren. Volgens de reglementering betekent dit dat uitsluitend uitkeringsgerechtigden werklozen, langer dan 1 jaar werkloos en jonger dan 35 jaar, hiervoor in aanmerking komen. OCMW-cliënten en andere kwetsbare groepen komen hierdoor niet in aanmerking.

De bedoeling van de leerwerkplaatsen is een gerichte opleiding te geven die rechtstreeks bijdraagt tot een verhoging van tewerkstellingskansen op de arbeidsmarkt, of tot toegangsmogelijkheden naar verdere beroepsopleidingen. Het houdt dus concreet een schakelen in naar werk of schakelen naar een verdere beroepsopleiding.

Gezien het om een laaggeschoolde doelgroep met een cumulatieve achterstand aan achterstallingsproblemen gaat, is het niet mogelijk een opleiding te geven volgens de klassieke methoden. Naast het verwerven van

specifiek technische vaardigheden dient aandacht besteed te worden aan maatschappelijke en persoonlijke vorming. Het aanpakken van deze veelzijdige problematiek vergt een all-round begeleiding of integrale aanpak. Naast het opleidingsaspect zelf dient er tevens in het kader van de schakeldoelstellingen, aandacht besteed aan bemiddeling voor het vinden van werk of het zoeken naar verdere opleidingsmogelijkheden.

Andere leerwerkplaatsen

Een tweede vorm binnen de opleidingsprojecten zijn de leerwerkplaatsen die niet tot de projecten Kelchtermans behoren. Ook hier is de hoofdbedoeling laaggeschoolde werklozen een gerichte opleiding te geven als schakel naar een arbeidsplaats. Dit tracht men dan te realiseren door jobbemiddeling of het onderzoeken van de mogelijkheden voor het opstarten van kleinschalige tewerkstellingsinitiatieven.

De projecten zijn bijna allemaal in de beginfase; het uitbouwen en organiseren van een beroepsopleiding. Over de tweede fase, de jobbemiddeling of jobcreatie, kon nog niet veel gezegd worden.

Leerbedrijven

Een derde doch beperkte formule binnen de opleidingsprojecten in de sector Samenlevingsopbouw is het model van de leerbedrijven of al werkend leren. Dit model kent in Wallonië een groot succes en wordt daar wettelijk geregeld onder de noemer "Les Entreprises d'Apprentisages Professionnel". De formule bestaat eruit dat men aan laaggeschoolde jongeren beneden de 25 jaar een beroepsopleiding geeft in de vorm van werk.

Sociale werkplaats.

Deze projecten richten hun activiteiten tot de doelgroep OCMW-cliënteel, meer specifiek tot de bestaansminimumtrekkers. Het model sociale werkplaats zoals het opgezet wordt binnen de sector Samenlevingsopbouw richt zich op de moeilijk bemiddelbaren, en biedt een voorbereiding op tewerkstelling in het statuut van sociale tewerkstelling.

3: Tewerkstellingsinitiatieven

Tenslotte belanden we bij het laatste type: de tewerkstellingsinitiatieven. Voor alle duidelijkheid dient hierbij vermeld dat de grens tussen opleidingsformules en de tewerkstellingsinitiatieven niet altijd even duidelijk te trekken is. De projecten gerangschikt onder opleidingsformules hebben tot doel na scholing een (her)intreding op de arbeidsmarkt te realiseren.

De activiteiten van type 2 en 3 liggen in elkaars verlengde, maar bij type 2 ligt de klemtoon meer op opleiding en pas in

tweede instantie op tewerkstelling. De projecten met de klemtoon in eerste instantie op tewerkstelling rangschikken we in categorie 3.

Bij de tewerkstellingsprojecten kan ten eerste een onderscheid gemaakt worden tussen toetreding tot de reguliere arbeidsmarkt via bemiddeling, of het creëren van loonvormende arbeid door te starten als zelfstandige of het oprichten van een coöperatieve vennootschap.

Een tweede onderscheid dat gemaakt kan worden is toetreding tot bestaande jobs in het grijze arbeidscircuit.

Wanneer we naar de projecten kijken kunnen twee hoofdvormen worden vastgesteld. Een eerste vorm betreft de projecten waarbij er inspanningen geleverd worden om de lokale overheid (gemeente, OCMW) te stimuleren nieuwe werkgelegenheid te creëren voor laaggeschoolde werklozen in bijzondere tewerkstellingsstatuten.

Een tweede vorm betreft de projecten waarbij de activiteiten centraal tot doel hebben (op termijn) eigen werkgelegenheid of loonvormende arbeid te creëren. De nieuwe coöperatieven zijn hiervan de belangrijkste verschijningsvorm. Deze werken volgens de principes van zelfbeheer, creëren van zinvolle arbeid, kleinschalig werken, gelijke lonen, socialisatie van winst enz.

Het aantal tewerkgestelden in dergelijke coöperaties of initiatieven in de coöperatieve sfeer is zeer klein en de inspanningen om eigen loonvorming te bereiken is zeer groot. Het biedt zeker geen oplossing voor de structurele werkloosheid. De kracht van dergelijke initiatieven zit voornamelijk in de symbolische waarde en signaalfunctie; maatschappijkritisch, protest- en voorbeeldfunctie.

De vraag kan hierbij gesteld worden of het de taak van het opbouwwerk is om loonvormende arbeid te creëren. Zit de kracht van het opbouwwerk niet eerder in het organiseren van werklozen en hun belangenbehartiging, het stimuleren van en samenwerken met lokale overheden voor het creëren van nieuwe werkgelegenheid voor laaggeschoolde werklozen, het organiseren van opleidingsformules en werkervaringsplaatsen om nadien via bemiddeling te kunnen doorstromen naar de reguliere arbeidsmarkt of het grijze arbeidscircuit?

Anny Stevens, stafmedewerkster Viboso.

Dit artikel is een bewerking van Inventaris Opbouwwerkprojecten, Viboso, mei 1988. ■

Projectflits

Het OCMW stond ervan te kijken

Het gaat het Antwerpse Werkatelier-Binnenstad duidelijk voor de wind. De karweiploeg bestaat er al sinds 1983. Een ploeg van OCMW-cliënten die klussen opknapt voor OCMW-cliënten. En recentelijk kreeg het Werkatelier er twee kinderen bij: de verhuisploeg en de renovatieploeg, bemand door zes sociaal terwerkgestelden, een coördinator en een administratieve kracht die allen vanuit het OCMW gedetacheerd werden. Kan het mooier. Enkel Minister Kelchtermans liet het afweten. Het project werkt met bestaansminimumtrekkers en vermits de projecten Kelchtermans tippen op uitkeringsgerechtigde werklozen, valt het Werkatelier wat een mogelijk erkenning betreft, steevast uit de boot. Een valse noot in een mooi project. Over dit alles had Samenlevingsopbouw een gesprek met Stef Vissers.

De traditionele beginvraag: hoe begon alles?

Eerst was er de karweiploeg, die sinds '83 binnen het Werkatelier-Binnenstad functioneert. Hierbinnen werken we enkel met OCMW-cliënten die gedurende zes maanden een opleiding krijgen in technische vakken (schilderen, behangen, metselen...), algemene vakken en een algemene vorming. De groep bestaat telkens uit 12 tot 15 mensen, die na de opleiding voor zes maanden in de karweiploeg terecht komen. Er worden klussen opgeknapt bij mensen met een laag inkomen. Die betalen daarvoor al naar gelang hun financiële mogelijkheden. Nadien komen ze op de OCMW-wachtlijst voor "sociale tewerkstelling" terecht. Dit is een specifieke maatregel die inhoudt dat een OCMW tijdelijk bestaansminimumcliënten te werk stelt om hen in regel te brengen met de werkloosheidsreglementering.

Wat is het profiel van de cliënten waarmee het Werk-atelier zich bezighoudt?

Ze zijn laaggeschoold, alleenstaand, voor 2/3 mannen tussen de 30 en 40 jaar. Het gaat om een groep die zonder speciale aandacht zo goed als niet in aanmerking komt voor sociale tewerkstelling binnen het OCMW en die middels een opleiding en een stage dat perspectief wel krijgen. In de beginperiode kregen we echter enkel de zware gevallen vanuit het OCMW doorverwezen. Mensen met alcohol- of drugsproblemen die binnen de karweiploeg wel functioneerden, maar waarmee

we niet bereikten wat we wilden. Die zware problematieken liggen immers buiten de mogelijkheden van het Werkatelier. We zijn dus noodgedwongen gaan selecteren. Toch blijft het een groep die bijna geen perspectieven heeft op een degelijke tewerkstelling.

Het merendeel van hen komt zelfs niet aan de bak binnen de beroepsopleiding van de RVA. We pretenderen trouwens niet om de tewerkstellingskansen voor die mensen op te drijven. Onze doelstellingen zijn dus zeer beperkt. Het belangrijkste is dat ze een plaats in een groep verwerven, een aantal attitudes aanleren en de nodige aanzetten krijgen om het perspectief op het zich handhaven in een meer beroepsgerichte opleiding, sociale of effectieve tewerkstelling te vergroten.

We constateren het volgende: het zijn mensen die willen en kunnen werken, in staat zijn om een service uit te bouwen. De meeste deelnemers die het Werkatelier doorlopen hebben, worden later trouwens opgenomen als "sociaal terwerkgestelde" bij het Antwerpse OCMW.

Nochtans is er één probleem: cliënten met een strafblad – en dat zijn er heel wat – komen hier nagenoeg niet voor in aanmerking. Daarom ook dat we ons binnen de verhuisploeg in hoofdzaak richten op cliënten met een strafblad.

Hoe is de verhuisploeg ontstaan?

Op een zeker moment constateerden we dat de verhuisklussen die door onze karweiploeg uitgevoerd werden beter marcheerden dan die van het OCMW. Maatschappelijk assistenten van het OCMW gingen meer en meer op onze ploeg beroep doen, zodat we ons afvragen of het niet zinvol zou zijn dat het Werkatelier zelf cliënten in "sociale tewerkstelling" zou opnemen. Het OCMW zou die dan naar ons detacheren. Met dat idee spelen we al geruime tijd, maar aanvankelijk stond men er hier nogal weigerachtig tegenover. Sinds 1983 echter hebben we een traditie uitgebouwd, we kunnen cijfers voorleggen, ze zien onze prestaties.

Daarom hebben we enkele maanden geleden een voorstel rond een verhuisploeg aan het OCMW voorgelegd en ze zagen er brood in. Het voorstel bestaat erin dat het Werkatelier alle kleine verhuizingen van het OCMW-cliënteel op zich zou nemen. De ploeg zal bemand worden door twee sociaal tewerkgestelden die vanuit het OCMW naar het Werkatelier gedetacheerd worden.

Dat biedt het voordeel dat we de mensen die een opleiding volgden, ook daadwerkelijk perspectief kunnen bieden op sociale tewerkstelling. Nog een sterk punt is dat we zullen beschikken over een eigen bestelwagen en dan kunnen we veel soe-

peler werken dan het OCMW. Wegens vervoersproblemen had het OCMW een permanente wachtlijst. Op de duur deed men een beroep op een privé vervoersdienst, wat dan weer tot gevolg had dat een verhuizing zeer duur was. Wij zullen dadelijk kunnen inspelen op een meestal dringende vraag en goedkoop kunnen werken.

Kan de renovatieploeg ook over sociaal tewerkgestelden beschikken?

De renovatieploeg is inmiddels ook gestart. Zij krijgt van het OCMW vier sociaal tewerkgestelden gedetacheerd. Het voorstel voor de renovatieploeg kwam evenwel niet van ons, maar van het OCMW zelf. Het OCMW heeft namelijk in Antwerpen Noord 150 arbeiderswoningen die ze allang wil rooveren. Door allerlei omstandigheden werd dat echter op de lange baan geschoven. De huizen waarin enkel OCMW-clieñten wonen, verkrotten zienderogen en daarom wil men die, althans voorlopig, oplappen en onderhouden tot het zware renovatiewerk aangevat kan worden. Hiertoe stelde men voor een groep mensen een technische opleiding te geven om hen dan binnen sociale tewerkstelling het lichte renovatiewerk te laten uitvoeren. Voor de coördinatie van de renovatieploeg werd een werkkraacht van het Werkatelier in geko-statuuat door het OCMW opgenomen en voor de administratie van de karwei-, verhuis-, en renovatieploeg detacheerde het OCMW een bijkomende administratieve kraacht.

Vermindert jullie zelfstandigheid niet naargelang jullie meer en meer binnen de OCMW-structuren geïntegreerd raken?

De dynamiek van het Werkatelier kan enkel behouden blijven als het een beetje buiten de OCMW structuur staat. Tot nog toe is onze autonomie steeds behouden gebleven. De formaliteiten die we moeten vervullen, zoals het indienen van een rapport rond de prestaties van verhuis- en renovatieploeg zal die autonomie niet aantasten. Waar we wel aan moeten werken is een goede public relations met alle raadsleden van het OCMW. Een deel van hen staat ietwat argwanend tegenover het Werkatelier omdat ze niet weten wat we doen.

Ingrid Pira, journaliste

Dit artikel is overgenomen uit Tijdschrift voor Samenlevingsopbouw, 1988 nr. 1. ■

Interview Leo Ponteur

De maatschappij heeft samenlevingsopbouw nodig uit zelfbehoud

De Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw adviseert gevraagd en ongevraagd de minister van Maatschappelijk Welzijn en Gezin van de Vlaamse Gemeenschap over allerlei zaken die de Samenlevingsopbouw betreffen. De voorzitter van de Hoge Raad speelt daarin een belangrijke rol. Zowel bij het schrijven van de adviezen als bij het onderhouden van de formele en informele contacten met de minister is zijn invloed prominent. M.O. sprak uitvoerig met Leo Ponteur, de scheidend voorzitter sinds 1 juli.

Leo Ponteur nam zitting in de Hoge Raad in 1980 en werd in mei 1986 voorzitter. In zijn rol als scheidend voorzitter is hij de aangewezen persoon voor het werpen van een blik achterom: hoe zag het opbouwwerk in Vlaanderen er jaren geleden uit? Wat is veranderd, ten goede en ten slechte? Hoe functioneert de sector in het maatschappelijk krachtenveld? En vooruit: wat zijn de verwachtingen voor de toekomst? Leo Ponteur is vijftig jaar oud, gehuwd en vader van twee kinderen. Hij werkt als adviseur van de directeur-generaal op het ministerie van Economische Zaken. Hij is actief in diverse organisaties van sociaal culturele aard en voorzitter van de Unie van Vrijzinnige Verenigingen (een koepel van 37 organisaties die erkennen niet dogmatisch te zijn en hun levenshouding bepalen op basis van vrij onderzoek). Hij noemt zichzelf een "vrijzinnig liberaal".

Het begin van de interesse: sociale problemen in een hoogbouwwijk

Ik heb mijn studies gevolgd door avonds en wanneer dat in '69 beëindigd was, had ik ineens een zee van tijd. Ik heb me dan gestort in de constructie van een huis, maar ook in tal van verenigingen van sociaal-culturele aard. De wijk die ik bewoon is de wijk Watersportbaan in Gent, een typische hoogbouwwijk met veel problemen. Als uitloper van het jaar '68 is daar ook de inspraakbeweging op gang gekomen. Er werd begin jaren 70 een wijkcomité gesticht dat de problemen van de sociale huurders uit de wijk aanpakte. Ik ben daarvan enkele jaren secretaris geweest. Geleidelijk aan merkte je hoe de problematiek het sociaal wonen oversteeg. Het was duidelijk dat de problemen ook te maken hadden met de ruimtelijke indeling

van de wijk, met gebrek aan contact en vereenzaming in hoogbouwwijken en dergelijke dingen meer. Op dat ogenblik startte in Gent de federatie van buurtopbouwwerk en die wilde graag met ons samenwerken. Wij meenden dat wij al verder stonden en dat wij geen hulp nodig hadden van vaklui, van professionele werkers. De spanning die er bestaat tussen vrijwilligerswerk en professionelen heb ik toen voor het eerst ervaren.

Dat is het begin geweest van de interesse, die altijd is gebleven. Ik ben zeer actief geworden in sociaal-cultureel werk. In '80 had ik het voorrecht adviseur te worden van het kabinet, een kort kabinet van Mevrouw Herman-Michielsens. Dat was dus onmiddellijk na de staats hervorming. Mevrouw Herman-Michielsens had als staatssecretaris ook de samenlevingsopbouw in haar bevoegdhedenpakket. Een van haar adviseurs was Rudi Strijbol, lid van de Hoge Raad voor de Samenlevingsopbouw, en hij had zich bezig gehouden met de migrantenproblematiek in Limburg. Die heeft op een bepaald ogenblik gevraagd of ik een vrijgekomen plaats in de Hoge Raad wilde innemen. Ik heb dat toen graag gedaan natuurlijk.

Dit was de eerste Hoge Raad en zijn mandaat liep af in juni '81. De toenmalige minister Poma, die dan pas was aangesteld, heeft eerst de zaken op zijn gemak bekeken en heeft niet onmiddellijk een nieuwe Hoge Raad samengesteld. Wel heeft hij er gebruik van gemaakt om de sectoren ingrijpend te herstructureren. Dat is gebeurd in het jaar '82 en het is pas in september '83 dat de minister een nieuwe Hoge Raad voor de samenlevingsopbouw heeft geïnstalleerd. Het is die Raad waar Rudie Strijbol voorzitter van werd.

Nu wat is er gebeurd? In begin '86 stapte hij over naar de functie van adjunct-kabinetschef van de nieuwe minister van cultuur Dewael en die beide functies waren niet te verenigen. Je kon moeilijk voorzitter blijven van de Hoge Raad en tegelijkertijd adjunct-kabinetschef zijn van de verantwoordelijke minister. Dewael was een liberaal minister en men heeft, kijkend naar de gevoeligheden, iemand gekozen vanuit zijn achterban. Nu daar waren niet zoveel kandidaten, daarom heeft men mij genomen. Ik ben dus duidelijk een invaller geweest, zonder dit te betreuren.

Activiteiten van de Hoge Raad het vertrouwen van de minister

De prestaties van een Hoge Raad zijn feitelijk zeer bescheiden. Wij hebben die afgelopen jaren, laten we zeggen, een tweetal vormen van ontwerp-decreten gemaakt die in feite klaar waren om naar de Raad van

State te gaan en die door de Executieve eventueel aanvaard konden worden. Dat is niet gebeurd. Maar ondertussen hebben wij, vermits dat er geen juridische zekerheid in de sector bestond, adviezen gegeven over de loopbaan, over de weddebe-paling, over hoe het werk moet geregeld worden en dergelijke dingen meer.

Het is niet zo dat de Hoge Raad de belan-gen behartigt van de opbouwwerkers. Ik ben daarvoor zeer goed gewaarschuwd ge worden door mijn beide voorgangers; je kunt niet de kop van Jut zijn tussen kabinet en werkveld. Eerst en vooral: de sector was en is mondig genoeg, die heeft steeds zijn eigen boontjes gedopt. Zij was het ge-woon om rechtstreeks naar de minister te stappen en eventueel zelfs de tong uit te steken of eens hard op de deur te bonken. Dus daarvoor hadden ze geen Hoge Raad nodig. Maar af en toe, als je dan toch niet aan je trekken komt, gebruikt men de zachte lobby-methode en dan probeert men het via een voorzitter van de Hoge Raad te doen. Meestal moet je dan ook bij-na verloren dossiers bepleiten. Dat is hoogst onaangenaam als je als gelijkgezin-de bij jouw minister komt om dan toch een dossier te bepleiten waarover in het kabi-net heel andere overwegingen voorliggen dan die feitelijk in de sector spelen. Vandaar dat ik ook zeg dat de voorzitter van de Hoge Raad, het vertrouwen moet kunnen genieten van de minister. Om dui-delijk tegen de minister te zeggen, bin-nenskamers, mondeling, als je dat en dat doet dan zit je fout of dan moet je goed weten wat je doet. Maar ik vond het al bij al positief en zinvol.

Consensus over vorm opbouwwerk

Er is nog steeds geen decreet; geen wette-lijke omkadering. Er is alleen de minister die het opbouwwerk al sinds jaar en dag betoelaagt en er is een bepaalde consen-sus ontstaan over de wijze en vorm van het opbouwwerk. De sector wordt in Vlaandere-n op dit ogenblik geregeld door om-zendbrieven, circulaires. En elk jaar wor-den daar een aantal wijzigingen in aange-bracht. Die wijzigingen hebben betrekking op de criteria van het opbouwwerk. De ma-nier waarop men moet werken. Welke do-cumenten men moet bijhouden. Op welke wijze budget moet ingediend worden. Hoe je mensen mag aanvaarden en wat weet ik allemaal meer.

De minister moet de Hoge Raad raadple-ge-n voor een aantal zaken. Hij kan niet eenzijdig de weddeschalen veranderen of de organisatie van het werk veranderen. Daarvoor heeft hij de Hoge Raad nodig. En de Hoge Raad kan beleidsvoorbereidend tegen de minister zeggen: kijk je zit goed

of je zou het beter zo en zo kunnen doen.

Decreet en contract

Ik waardeer werken op projectbasis omdat het de enige manier is, die ik zo onmiddel-lijk zie, waarmee je de overheid kunt over-tuigen. De situatie voor de herstructurering was er een van enorme versnippering; zo-wel van initiatieven als van krachten. Als je geloofwaardig wilde zijn ten aanzien van een overheid die moest betalen en die als het ware heel weinig of geen vertrouwen had in de mensen die het in het veld de-den, dan moest je wel naar andere meer gestructureerde vormen.

De overheid wil de zaak, al is het op af-stand, controleren. Je moet ergens dus een methode aanbieden waarbij ze zicht heeft op wat er gebeurt, een beetje hoe het ge-beurt en waar het naar toe gaat. Als je daar geen doorzichtigheid in geeft, dan is die overheid nog minder geneigd om geld en steun te geven.

Dus ik zie het project als een breekijzer om de overheid te bewerken en te zeggen: kijk dit loopt nu volgens gekanaliseerde wegen. Maar mijn bedenking is er meteen bij; je mag het van op afstand willen con-troleren maar je moet het niet willen be-heersen, dat gaat niet.

Soms stel ik mij wel eens de vraag: zijn wij niet te ver gegaan. In de zin dat je teveel laat beheersen en controleren, dat je geen vrije initiatieven meer krijgt. En ook dat je de impuls, de spontaniteit volledig hebt weggenomen. Ze gaan nog juist opbouw-werk doen van negen uur 's morgens tot vijf uur 's middags en dan zou het ophou-den. Welnu op die manier kun je geen op-bouwwerk doen. Vandaar dat ik ook be-pleit, dat via het projectmatig werken er een overeenkomst ontstaat met de overheid die betoelaagt. Dat noem ik dan het con-tractmanagement.

Eenzijds de opbouwwerker die zijn des-kundigheid geeft; die de kennis heeft van de problematiek en de know-how, om er iets aan te gaan doen. Aan de andere kant de overheid die deels zelf het probleem heeft gecreëerd en die de middelen heeft en verplicht is, vanuit de wet en uit per-soonlijke of politieke bewogenheid, om de problemen ten goede te keren. Welnu tus-sen de beide moet een overeenkomst ont-staan. En dat contract moet precies via een decreet een beetje vorm krijgen. Het is spijtig dat we geen decreet hebben op dit ogenblik.

Dat zijn in feite de krachtlijnen. Er moet evenwicht ontstaan tussen datgene wat in het veld moet gebeuren en de overheid die een morele plicht heeft. Een plicht ten opzichte van het algemeen welzijn, om

daar gelden voor uit te trekken en een kader te scheppen waarbinnen dat probleem kan worden opgelost. Maar dat houdt wel in dat men er steeds op staat dat de vrijheid van werken gewaarborgd blijft. Dat dus een minister of zijn kabinet zich niet gaat bezighouden met in detail bepalen wat er in een project moet gedaan worden, hoe en wanneer. Dat moet altijd de vrijheid blijven van het werkveld, die dat moet kunnen doen samen met de probleem mensen.

Behoeftbepaling en doel

Een opbouwwerker mag geen problemen creëren, hij moet ze werkelijk detecteren te velde. Als hij dat doet en er is voldoende aanleiding voor, dient zich vanzelf een project aan. Nu is de discussie van de beperking van de vrijheid er eerder een van de volgende soort: bepaalde problematieken, vindt de overheid – vindt de minister – zijn geen zaak van samenlevingsopbouw. Bijvoorbeeld mensen die moeilijkheden hebben met het beheren van hun persoonlijk budget. Is dat een zaak van samenlevingsopbouw of niet? Je kan inderdaad stellen, vanuit de sector dan, dat als je mensen individueel of in kleine groepen gaat helpen om hen te leren hun financiële middelen in evenwicht te houden, dat deze kansarme groepen daarmee de eerste stap hebben gezet naar betere integratie in de samenleving. De minister vond daarentegen dat dit eerder een zaak was van maatschappelijke zorg, voor het OCMW dus en minder voor de sector samenlevingsopbouw.

In de mate dat de minister niet tussenbeide komt in de behoeftebepaling en dus ook de projecten die op basis van de behoefte tot stand komen aanvaardt en gaat betoelagen, stelt zich volgens mij geen enkel probleem.

Ik denk dat samenlevingsopbouw in Vlaanderen precies zich tot doel stelt de mensen zichzelf te laten organiseren, zelfstandig te kijken naar de problemen die ze hebben en er iets aan te doen. En een stukje tegenmacht op te bouwen. Niet alléén de macht te delegeren naar een mandataris, die men vrij heeft gekozen, maar ook verantwoordelijkheid op te nemen voor de eigen organisatie in de plaatselijke samenleving. Democratie veronderstelt wel dat de macht wordt uitgeoefend voor en door en met het volk, maar dat laatste, met het volk, is niet altijd het geval geweest.

Telkens is het doel: lokale gemeenschappen op hun eigen poten te doen staan. Als het dak lekt ze geen loodgieter te sturen maar de mensen op te leiden zodanig dat ze zelf hun gaten in hun daken kunnen repareren of eventueel de filosofie hebben

om te leren leven met een lekkend dak. Ik zie dat zo omwille van het feit dat er een heleboel behoeften zijn die je toch niet kunt voldoen.

Opbouwwerk macht en machthebbers

In het begin was het opbouwwerk tamelijk conflictueus. Het was zeker geen harmoniemodel. Het is maar wanneer de overheid gezegd heeft: ja inderdaad er zijn belangrijke tekorten daar moet iets aan gedaan worden, we kunnen het opbouwwerk gebruiken als instrument om het tij ten goede te keren en we ervaren dat als een nuttig alternatief, dat het in feite ook de goede richting uitgaat.

Maar ik denk niet dat iedereen in de politieke wereld er zo over denkt. Een politicus is iemand, die als hij vier ogen zou hebben, hij ze alle vier gericht zou houden op de modale kiezer. En die modale kiezer is iemand met een modaal inkomen; niet kansarm. Met andere woorden de problematiek van die vijf of tien procent die ergens uit de boot vallen, is niet iets waarmee de politici voortdurend bezig zijn. Te meer daar het opbouwwerk altijd een stuk macht zal moeten afnemen van wie er teveel heeft.

Welnu degene die macht heeft zal er alles aan doen om die reductie van macht tegen te houden. En omdat degene die macht heeft tevens het opbouwwerk betaalt, zit je in een moeilijke situatie. Maar ik denk dat er vooruitgang is. De tijd blijft niet stilstaan. Ook het inzicht bij de politieke overheid is veranderd. Men is niet altijd bereid voor het parlement om daar budgettaire consequenties uit te trekken en gelden ter beschikking te stellen. Vooral als men niet zeker weet wat de opbouwwerkers met dat geld gaan doen, welke projecten zij gaan aanpakken. Vandaar dat ik ertoe kom: als je een modus vivendi wil maken met de overheid moet je op een of andere wijze tot een goede structuur komen. Die is er op dit ogenblik via de provinciale en regionale instituten. Maar daarnaast moet je ook nog via aanvaardbare projecten kunnen werken. Structuur en projecten moeten een minimum aan vertrouwen hebben vanwege de overheid.

Constructieve spanning

De effecten van de interventie vanuit Samenlevingsopbouw zijn nu nog niet meetbaar. Toch ben ik er van overtuigd dat Samenlevingsopbouw de gemeenschap behoedt voor heel erge dingen. De maatschappij heeft zoiets als Samenlevingsopbouw nodig uit zelfbehoud. Vandaar dat ik de Samenlevingsopbouw zie als een

constructieve spanning. Diegenen die niet voor zichzelf kunnen opkomen, krijgen hulp of verdedigers; worden mondig gemaakt. Zij krijgen de kans om zich te emanciperen en zich weerbaarder op te stellen. Het is de taak van de overheid om deze mensen positief te discrimineren. Dit is een verschijnsel dat je kan doortrekken ten aanzien van alle minderheidsgroepen: vrouwen, kleurlingen, migranten... Het is een bekommernis die ik onderschrijf zoals het Kultuurpakt op het sociaal-culturele vlak, namelijk het beletten dat één zuil of één groep de bovenhand heeft. Bij Samenlevingsopbouw ligt de nadruk op 'veranderen'. En bij veranderen komt 'spanning'. Het betekent uit een statisch iets treden en risico nemen. Voor diegenen die macht hebben is het een weinig opwekkend idee dat ze die macht zullen moeten delen of er van afstappen. Het is de taak van de Samenlevingsopbouw bij machthebbers het inzicht bij te brengen dat ze er alle belang bij hebben een stap terug te zetten en ruimte te geven aan anderen.

Wij hebben de problemen voor een deel gecreëerd, maar zijn ook mans genoeg om die problemen onder ogen te zien en ze ten goede te veranderen. Maar veel dingen hebben we geërfd. Maatschappelijke instituties die niet volmaakt zijn; welnu je kunt ze veranderen. Mensen die tekorten hebben; wel je kunt ze bijgeven. En als ik teveel heb moet ik een stuk afstaan. Dat alles kost tijd en een van de belangrijkste componenten in de dimensie van het opbouwwerk is precies dat het leert procesmatig te veranderen.

Bewustwording volgt op actie

Oorspronkelijk zat het opbouwwerk in het sociaal-cultureel werk precies vanwege die vormende component. En velen hebben het daar nog altijd op begrepen. Maar ik geloof eerder dat door de dingen te doen je sneller vooruitgaat. De klassieke aanpak is er één van: je brengt mensen tot bewustzijn, dan gaan ze bijkomende informatie vragen, ze gaan hun gedrag bijleutelen en dan gaan ze ook dingen doen. Welnu dat is een heel traag proces, dat is iets wat we zo leren op school. Maar dat werkt niet goed bij volwassenen en zeker niet bij mensen die weinig school hebben gelopen. Het is gemakkelijker en beter de rollen om te keren: met eerst de dingen te gaan doen, concreet actie te gaan voeren ter plaatse en wantoestanden aan te klagen. De mensen zien die dan ook heel duidelijk. Men zal het eigen gedrag gaan bijstellen, men zal bijkomende kennis nodig hebben en zo ontstaat in feite ook de bewustwording en zal men dingen verbeteren.

Ik pleit dus gewoon voor het omkeren van het proces; eerst de actie, de bewustwording komt aan het einde. Dat levert ook meer resultaten op. Je kunt er meer mensen tegelijk bij betrekken. En het goede opbouwwerk doet dat. De mensen die veel vrije tijd hebben, dikwijls in uitzichtloze situaties zitten; ze komen samen en ze beginnen concreet met de hulp van opbouwwerkers en anderen aan een probleem te werken en zien onmiddellijk het resultaat. Dat geeft hen terug moed en het is dat wat wij moeten bekomen. Kansarmen veranderen daardoor hun instelling ten opzichte van de samenleving, misschien zullen zij minder verbitterd zijn. Ze zullen alleszins terug mogelijkheden ontdekken voor zichzelf en voor anderen.

Luc Boss ■

Van Leegstand naar leefstad

Verkrotting: een draak met vele koppen

"Toen ik voor het eerst in dat huis binnenkwam, was het heel vuil. Boven zaten er kiekens. Er lag ook een uitgedroogde kat. Ik heb het dan helemaal opgekuist. Ik ging naar de huisbaas mijn huishuur betalen en heb hem gevraagd of hij die natte muren met al dat los bezetsel zou willen herstellen. Dat kunt ge toch zelf, zei hij. Dat antwoord zou ik later nog dikwijls krijgen."

Aan het woord is Madeleine over haar vorige woning, een achterhuis in de Antwerpse Stuivenbergwijk.

"Bij de verhuis wou ik beneden in de hoek van de keuken een kast zetten. Toen ze er goed en wel stond, zakte ik met kast en al door de vloer, los de kelder in. Van de huisbaas kreeg ik hetzelfde te horen: herstel het zelf maar. Leg er een plank op. Wat later met die lek in het dak en de gevaarlijke elektrische-leidingen, was het net zo. Ik heb dan de Gezondheidsdienst opgebeld. Die zijn komen zien en hebben mij gezegd dat het helemaal afgebroken moest worden. Hij mocht dat krot niet meer verhuren. Maar, ik ben amper een week verhuisd, en hij heeft het al terug verhuurd. Opnieuw voor 1.500 fr. per maand..."

Bewoonde woningen met meerdere zware gebreken, maar nagenoeg onverbeterbaar: zo telt Vlaanderen er naar schatting 190.000. Eén woning op tien. Die zijn ongeveer fifty-fifty verdeeld over huurders en eigenaars, behalve in de grootsteden waar minstens 2/3 van deze krotten huurwoningen zijn. Zoveel mensen die er hard door geraakt worden: dit is zonder meer de ergste vorm van verkrotting.

De meeste mensen denken echter aan iets heel anders als ze het woord 'verkrotting' horen. Zoals deze man die in Sint-Andries, de Antwerpse Parochie van Miserie, een huis aan het opknappen is en in zijn straat rondkijkt: "Het takelt hier af. Daarboven, dat was tot begin dit jaar nog bewoond. Hiernaast woonden er tot voor enkele jaren nog mensen. Veel huizen in de buurt worden onbewoonbaar en komen leeg. Met reclameborden stoppen ze dan de vuiligheid weg. Schoon zicht is dat wel. Als ge naast zo'n huis woont, is het een hele miserie van vochtindringing langs de zijmuren en kelders, van vuil dat er gestort wordt, van ratten en muizen. Enfin, in die huizen op de hoek daar zijn zelfs de ratten al lang gestorven of verhuisd, die willen daar niet blijven." Leegstaande, vervallen en bouwvallige woningen: de krotten waar iedereen

aan denkt. Een kleine 60.000 zijn er zo in Vlaanderen, waarvan 25.000 wellicht niet meer te verbeteren of te redden.

En dan is er de derde belangrijke vorm van verkrotting: het grote peleton van de minder zware gevallen, de 320.000 ongezonde, bewoonde woningen met meerdere gebreken. Eén woning op zes dus, maar bijna allemaal nog best verbeterbaar... soms met vrij kleine kosten.

Toch zitten ook deze bewoners meer dan hen lief is in een uitzichtloze situatie, zoals bijvoorbeeld deze invalide huurder uit Oud-Borgerhout: "Ik heb de eigenaar altijd verwittigd als er iets moest hersteld worden. Een paar keer schreef ik hem: mijnheer de notaris, als ge er geen kosten aan laat doen, verwaarloost uw huis helemaal! Maar het antwoord was altijd hetzelfde: ge moogt alles doen wat ge wilt, maar ge moet het zelf bekostigen. Bij die lek in 't dak was dat zo, toen het plafond in de trapzaal er afviel ook, en bij onze vraag een douche te installeren evengoed. En als het dan echt te lastig werd, ja dan deden wij dat maar. Ge moet toch wonen."

Tenslotte duikt verkrotting ook op in enkele vormen die wat minder met de woningen zelf te maken hebben: slordig afgesloten en ongebruikte braakgronden in stad en dorp; leegstaande, vervallen bedrijfsruimten; de verloedering en de grauwheden van straten en pleinen in de krottenwijken van de steden.

Verkrotting, een omvangrijk probleem dat op vele manieren de kop opsteekt... en al bij al meer dan een miljoen Vlamingen en Brusselaars hard of minder hard raakt. Een complex probleem ook, met uiteenlopende oorzaken. De aftakelende buurt? Het slechte onderhoud door de huurders of juist door de verhuurders? Een geblokkeerde erfeniskwestie? Het dure onderhoud... of de (te) hoge opbrengstverwachtingen? Onzekerheden allerlei over de toekomst, nogal eens uitgelokt door de overheid? Gebrek aan overheidsinitiatief? De wilde uitbreiding en de leegloop van de stad? Of gewoon: speculatie? Het speelt allemaal mee. En het is dan ook niet verwonderlijk dat de strijd tegen verkrotting en leegstand op vele fronten en op heel verschillende manieren tegelijk wordt gevoerd. Ook door het opbouwwerk, dat in Vlaanderen de voorbije jaren een niet te onderschatten bijdrage in die strijd heeft geleverd. En die gelukkig nog steeds levert. Een overzicht van bewandelde wegen, de behaalde resultaten en de getrokken lessen.

De lange afgelegde weg

De strijd tegen verkrotting en leegstand,

voor verbetering van woningen en buurten, is van oudsher een groot aandachtspunt van het opbouwwerk geweest, vooral in de steden en grotere gemeenten. Elke buurtgroep die naam waardig, en al dan niet ondersteund door een buurtwerker, was er al in de zeventiger jaren rond actief.

De golfbeweging van acties, bewonersonderzoeken, voorstellen en tegenplannen, heeft de inzichten en de praktijk bij bevolking en bij vele overheden geleidelijk maar diepgaand gewijzigd. Het drong door dat nogal wat grootschalige en gedropte overheidsprojecten de verkrotting erg in de hand werkten. En erkend werd dat complete kaalslag van de verkommerde straten of buurten om er gloednieuwe nieuwbouw neer te poten, toch niet de beste oplossing was, behalve voor winstbeluste speculanten. Te duur voor de overheid. Onbetaalbaar en ontwrichtend voor de bewoners van die verloederende woningen.

Een aantal projecten hebben als symbool die golf in beweging gebracht en voortgestuwd. Het verzet van de Brusselse Noordwijk tegen de afbraak en de WTC-torens was de vonk die het vuur rond 1970 in de pan deed slaan. De navolging was groot, met als meest gekende uitschieters: het renovatieplan voor de Brusselse Marollen, de renovatie in plaats van afbraak van de arbeidswoningen in de Turnhoutse Kongostraat, het tegenhouden van de promotoren, van de speculatie en de afbraak in de Brusselse Kruidtuinwijk, en de reactie van de Pandinisten in Gent.

Bijna tien jaar later kristalliseerde heel de beweging zich in het bewonersverzet van de Erasmussteeg en de Neefsteeg. Met de steun van het buurtwerk en met weerklank in heel Vlaanderen werden de Erasmussteegbewoners zich tegen de plannen van het Borgerhoutse gemeentebestuur om tientallen huizen, de meeste gezond of verbeterbaar, af te breken en te vervangen door appartementsblokken. De huurders van de verkommerde Neefsteeg reageerden scherp tegen de opeenvolgende nieuwe eigenaars die hen op straat wilden zetten om dan de steeghuisjes te restaureren voor een ander, kapitaalcrachtig publiek. Die bewoners kwamen op voor woonzekerheid, voor het uitvoeren van het achterstallig onderhoud, en voor kleine en betaalbare verbeteringen. En ook zij haalden hun slag gedeeltelijk thuis.

Het bewustmakend effect van deze golf van bewonersinitiatieven werd versterkt door de oplaaiende crisis in de bouwsector die de promotoren naar een tweede adem deed snakken en hun 'saneringsprojecten' in de diepvries stak. Deze combinatie leidde in 1980 tot de Stadsvernieuwingscampagne die met de steun van de Vlaam-

se Deelregering de idee van sociale stadsvernieuwing op grote schaal ingang deed vinden.

Daarmee was de basismentaliteit voor een nieuwe stadsvernieuwingspolitiek overal te veld in Vlaanderen gelegd: de overheden zouden zich er meer voor hoeden de verkrotting zelf uit te lokken en ze zouden er minder met de grove borstel – lees bulldozer – tegenaan gaan. Voortaan werd eerder gedacht aan renovatie en kleinschalige vervanging van de verbeterbare panden, aan een actievere, gerichte aanpak van de krotten en hun verkrotters, en aan samenwerking met de (buurt-)bewoners.

Zo positief als deze verandering in de geesten was, zo aarzelend echter kwam de nieuwe praktijk, de actieve en positieve aanpak van de verkrotting op gang. Het opbouwwerk heeft daarom de laatste jaren met vernieuwende voorbeelden en projecten actief mee de kar op gang getrokken. Daartoe werden grofweg zes verschillende wegen bewandeld: de ene al wat intensiever en de andere al met wat meer effect. Zonder al de ontplooiden activiteiten in detail te bekijken, zetten we die zes aanpakken hierna één na één op een rij.

Op zijn minst zes wegen leiden naar Rome

1. "Ah, U laat verkrotten. U durft!"

Het creëren van een anti-verkrottings sfeer in de buurt of gemeente is de eerste weg. Essentieel hierbij is dat een actieve groep bewoners de verkrotting in hun buurt of gemeente herhaaldelijk onder de aandacht brengt, afschildert als een moderne pest voor een leefbare stad, als een ongewenste, te mijden en te bekampen kwaal. Daarmee mikken zij op één of meerdere doelen: de mede-bewoners sensibiliseren, het gemeentebestuur aansporen om actiever tegen verkrotting op te treden, de eigenaars-verkrotters onder druk zetten om iets met hun krotten te gaan doen.

Dikwijls zijn dit de eerste, beginnende stappen die buurtgroepen in hun aanpak van verkrotting zetten: spontaan, wat aarzelend en creatief. Regelmatige artikels in de buurtkrant en het voortdurend aanhalen van dit thema in talloze gesprekken op straat, in de winkels, in het buurthuis, op vergaderingen zijn het meest voor de hand liggend en worden veel toegepast. Maar daarnaast lopen de gebruikte manieren sterk uiteen. Een kleine greep uit de Antwerpse vindingrijkheid. In Sint-Andries stapte men enkele jaren na elkaar ludiek verkleed en met niet mis te verstane slogans op in de jaarlijkse drukbekeken Stoet van de Parochie van Miserie. In de Bleekhofbuurt en de Seefhoek trok een betoging door de buurt waarbij de krotten langs de weg werden gemerkt met affiches als 'krot

te koop' of 'te koop aangeboden aan een sociale huisvestingsmaatschappij wegens verwaarlozing'. In Stuivenberg pikte de buurtraad in op een dramatische brand in een verkommerd krot vol gemeubelde kamers met een succesvolle petitie die, tezamen met een hoop kersvers neergevallen bakstenen van een ander krot, aan de burgemeester werd afgegeven.

Deze weg leidt echter nauwelijks naar tastbare resultaten: het effectief opknappen of vervangen van krotwoningen. Maar de gevoeligheid voor verkrotting bij bewoners en beleidsmensen verhoogt er duidelijk mee. Het vergemakkelijkt het bewandelen van andere wegen en op termijn van enkele jaren vertaalt het zich blijkbaar wel in concretere beleidsmaatregelen. Zo trokken de buurtacties in de Seefhoek, Stuivenberg en Bleekhof de aandacht van het stadsbestuur voor het eerst op de verkommerde buurten in de 19e eeuwse gordel rond het stadscentrum en op een actievere aanpak van individuele krotten. Nadien werden er daar herwaarderingsgebieden opgezet. Later volgde het eerste voorstel voor de krotbelasting.

2. Gevraagd, gezocht, gevonden? Goede overheidsprojecten.

Deze tweede weg is zonder twijfel de meest bewandelde. Ondersteund door opbouwwerkers, stimuleren bewonersgroepen hun gemeentebestuur, de sociale huisvestingsmaatschappijen en het OCMW tot bouwprojecten die de verkrotting gericht wegwerken.

Meestal gaat het om buurtgroepen die geïnteresseerde bouwheren opsporen en aanporren, die grove suggesties voor de bouwplannen doorspelen en als het nodig is bruikbare stedenbouwkundige plannen proberen beslist te krijgen, die mede – via een herwaarderingsgebied bijvoorbeeld – de nodige subsidies bepleiten, die de vlote voortgang van de dossiers mee bewaken en een beetje toekijken op wat er uiteindelijk voor wie gebouwd gaat worden. En dat alles voor drie soorten bouwprojecten: Er wordt vooral gehengeld naar nieuwbouwprojecten in de rotste plekken van de buurt; om de geslagen gaten in een straat gepast weer te vullen of een rij leegstaande krotten te vervangen.

Elke stuurgroep en bewonersgroep in een herwaarderingsgebied heeft er zo minstens één. Waar het kan, zoals bij het project Dries 4 in het Antwerpse Schipperskwartier, worden de toekomstige huurders van die nieuwe woningen op voorhand bijeengebracht en zetten zij samen met de stuurgroep alle stappen om 'hun' woningen zo snel en zo degelijk mogelijk te realiseren. Bij Dries 4 gebeurt dat in een samenwerking met het plaatselijk buurtwerk en het vormingscentrum Intermedium.

Hier en daar trekt men renovatie van verouderde complexen (stads-, OCMW- of sociale woningen) uit de startblokken. Uiteraard zetten de buurtgroep en de huidige bewoners van die woningen zich daar samen voor in. Hun aandacht gaat dan vooral naar wie er in die opgeknapt woningen terecht zal kunnen en hoeveel die mensen zullen moeten betalen. In het verleden lukte dat aardig bijvoorbeeld bij de renovatie van de stadswoningen in de Turnhoutse Kongostraat. Thans zijn onder impuls van de bewoners meerdere van die projecten lopend. Of beter gezegd kruipend. Vooral in de Antwerpse Stuivenbergwijk is men hier rond actief: de renovatie van een groot complex sociale appartementen en van 170 OCMW-woningen wordt volop voorbereid. En op meerdere plaatsen probeert men vooral sociale huisvestingsmaatschappijen te bewegen tot aankoop en renovatie, hetgeen steeds meer nog lukt ook. De maatschappijen zijn langzaam maar zeker geneigd tot steeds kleinere renovatieprojecten. Vorig jaar bekwamen de bewoners van de Leuvense Mussenstraat de renovatie van de vijf huizen van de Straatjesgang doordat zij samen met Buurtwerk De Straatmus zelf ook een deel van het werk op zich namen. En het Borgerhoutse Huurderskollektief neemt binnenkort een eerste nieuw aangekocht en opgeknapt individueel huis voor een migrantengezin in huur van een sociale huisvestingsmaatschappij.

Deze tweede weg is een platgelopen pad, een voor de hand liggende manier van reageren voor de meeste bewonersgroepen. Zo zitten bijvoorbeeld 2/3 van de erkende operaties in herwaarderingsgebieden in deze richting: een gevraagde investering van ongeveer 15 miljard! Waarmee meteen de achillespees van deze manier van werken is aangeraakt: de Vlaamse regering kan/wil met haar subsidies de (terechte) vraag niet volgen... en dus slepen steeds meer projecten steeds langer aan. Tot het stilaan niet meer mooi is om aan te zien. In dit alles is de bijdrage van bewonersgroepen en opbouwwerk beperkt maar toch wezenlijk. Een aantal projecten zou ook zonder hun inbreng zijn beloop kunnen. Maar hun initiatieven en standvastigheid hebben er voor gezorgd dat meer sociale huisvestingsmaatschappijen als nieuwkomers gaan meedraaien in de stadsvernieuwing; dat steeds meer gedurfde (kleinschalige, met huurdersinspraak) projecten worden aangevat; dat projectdossiers sneller door de administratieve molen geraken, en dat ondanks al de moeilijkheden toch nog zoveel projecten zich doorzetten. Als het aan de bouwheren alleen lag, hadden die in veel gevallen al lang andere en makkelijkere projecten opgezocht. Dat die minder bijdragen tot de krotbestrijding, zou hen meestal geen zorg zijn.

3. Dan maar zelf aan de slag

De derde weg is nog nieuw en weinig betreden; namelijk met een groep huurders of eigenaar-bewoners zelf de handen uit de mouwen steken en een krot renoveren. Dat dit (nog) geen hoogvlieger is, hoeft niet te verwonderen. Anders dan de voorgaande wegen vraagt deze aanpak aardig wat kapitaal en know-how. Toch duiken steeds meer voorbeelden op. Het Leuvense Buurtwerk De Straatmus ondersteunt een groep werkloze en woningzoekende jongeren die samen enkele leegstaande, verkommerde stadswoningen zullen opknappen om er dan zelf in te trekken.

In de Antwerpse Binnenstad worden OCMW-steuntrekkers georganiseerd en geschoold door het Werkatelier Binnenstad. Zij knappen nu zachtjes aan de eerste gehuurde privé- en stadspanen op voor rekening van het Sociaal Verhuurkantoor Antwerpen. Die zal die woningen op zijn beurt dan weer verhuren aan de zwakkeren op de woningmarkt: gemeubelde kamerbewoners, politieke vluchtelingen en lage inkomensgroepen in het algemeen.

De huurdersverenigingen van migranten bezitten op dit vlak de langste ervaring: al bijna 10 jaar huren zij goedkope, verbeterbare privé- en gemeentewoningen die door de leden en een eigen klusjesploeg worden opgeknapt om ze dan aan een woningzoekend lid te verhuren. Bijkomend positief effect is dat de eigenaars van die huizen dan ineens wel geneigd zijn om hun huizen te onderhouden. Het goede voorbeeld van hun huurders(groep), de jaarlijkse kwaliteitscontrole van de woning met duidelijke afspraken over de onderhoudswerken voor beide partijen, en de grotere druk die deze huurders als groep kunnen uitoefenen, zijn daar wellicht niet vreemd aan.

Dit zelf in groep renoveren van ongezonde woningen gebeurt (nog) maar op kleine schaal. Toch is dit een manier van aanpakken, die navolging verdient. Want hier worden niet alleen woningen verbeterd, maar komen ze ook in handen van groepen bewoners die normaal de stap van krot naar gezonde woning nooit zouden kunnen zetten.

4. Doet U het zelf maar!

Wij steken alleen een handje toe.

De vierde weg is ook de laatste waarin op een positieve manier gestimuleerd wordt tot verbeteringsprojecten. Hier zijn die stimulansen niet gericht naar allerlei overheden of naar de eigen groep, maar naar het particulier initiatief van individuele huurders en eigenaars.

Vrijwel alle buurtwerken leverden de voorbije jaren hiervoor een bescheiden bijdrage wanneer zij tijdens de permanentie of in de buurtkrant eenvoudige informatie ver-

spreidden over premieregelingen, over onderhoudstips of over mogelijkheden voor de huurders inzake herstellingen en renovatie. Zij informeren aardig wat mensen die informatie nodig hebben, maar ze elders niet vinden.

Voorts zijn er de woonwinkels waar bewoners ook met moeilijke woonproblemen en -vragen terecht kunnen: vroeger in Sint-Andries (Antwerpen) en Boom, nu in Oud-Borgerhout. Als voorlopers van goedwerkende gemeentelijke wooninfo-diensten, vervullen zij daadwerkelijk een belangrijke rol. In Borgerhout waar elke openingsdag gemiddeld negen mensen met woonproblemen over de vloer komen, wordt er trouwens uitdrukkelijk met de wooninfo-dienst van Stad Antwerpen samengewerkt. Belangrijk is dat bewoners er voor zowat alle woonproblemen, dus ook rond verkrotting terecht kunnen: huurwetgeving, premies, ongezondverklaringen, uitgebreide technische informatie. En dat niet alleen voor een duidelijke uitleg, maar desgewenst ook voor verdere begeleiding zoals brieven schrijven, premie-aanvragen invullen of samen bespreken welke verbeteringswerken best zouden gebeuren.

In het verlengde van de gewone permanenties heeft de woonwinkel, samen met de bewonersgroepen van de Borgerhoutse herwaarderingsgebieden, ook een voortreffelijke tentoonstelling over het opknappen van huizen uitgewerkt en met succes georganiseerd. Deze staat ter beschikking van gemeentebesturen en bewonersgroepen, die de mensen bij hen willen aanzetten en op weg helpen tot verbeteringswerken. Enkele opbouwwerken gaan in hun projecten zelfs verder dan enkel informatie verstrekken. Zo ondersteunt bijvoorbeeld Buurtwerk Stuivenberg middenstanders van de winkelstraat aldaar, die leegstaande verdiepingen boven hun winkel in afspraak met een toekomstige huurder willen opknappen. En zo zorgt de klusjesploeg van OCMW-steuntrekkers van het Werkatelier Binnenstad bij bewoners met lage inkomens voor het onderhoud en kleine verbeteringen.

Particulieren die aan het (ver)bouwen slaan, kunnen rekenen op een resem informatiebronnen, stimulansen en steunmaatregelen. Een lucratieve bezigheid voor handige papierfreaks. Bewoners van ongezonde woningen en krotten komen hier echter zelden aan de bak.

Hier ligt de beperkte bijdrage van het opbouwwerk. Vroeger was het een voortdurend zoeken naar geschikte kanalen om de bestaande stimulansen bij bewoners in volksbuurten bekend te maken. Jarenlang is dit op vrij grote schaal in vele buurten gebeurd. Maar gaandeweg werd ingezien dat mogelijkheden voor de zwakste groepen huurders, zowel juridisch als financieel

zeer beperkt zijn. En dat informatie en advies op zich onvoldoende zijn om krotbewoners te stimuleren tot initiatief. Om dit te bereiken, lijken wijkgerichte gespecialiseerde woonwinkels meer aangewezen: wooninfo- en begeleidingsdiensten die actief en regelmatig informatie verspreiden; die administratief, juridisch en technisch advies geven; en die hun dossiers zelf actief opvolgen. Dergelijke permanente voorzieningen in alle stadsvernieuwingswijken opzetten, is echter geen taak van het opbouwwerk, maar van de gemeentebesturen.

Experimenten zoals in Borgerhout om een dergelijke woonwinkel die ook zwakke bewoners daadwerkelijk bereikt en ondersteunt, op te zetten en, met zijn manier van werken, over te dragen aan gemeentebesturen, zijn in dit opzicht het meest zinvol. Alleszins wanneer actieve bewoners uit die wijk het beleid en de werking van die woonwinkel mee kunnen blijven opnemen. Een voorbeeld van verbetering van een openbare dienst.

5. Iets dwingends?

Ja, graag en dringend

Tal van krotten en ongezonde woningen zijn eigendom van personen en firma's die deze best zelf zouden kunnen opknappen. Om een of andere reden willen ze dit niet: ofwel weten ze niet wat ze willen, ofwel wachten ze tot ze er een hoge prijs voor krijgen of ze berekenen dat hun renovatie-investering niet genoeg zal opbrengen. Kortom er gebeurt niets. Exacte cijfers over hoe groot die groep eigenaars van welk kunnen-maar-niet-willen is, bestaan niet. Uit een studie van de Koning Boudewijnstichting over de leegstand in Brussel blijkt in elk geval dat ze daar bepaald niet in de minderheid zijn. Hier helpt vriendelijk vragen niet: alleen dwingende maatregelen, van overheidswege, kunnen in deze gevallen de vonk doen overslaan.

De vijfde weg bestaat er dus in de gemeentebesturen aan te sporen of te ondersteunen om dwingende maatregelen te nemen. En dat kunnen er verschillende zijn: het systematisch opleggen van herstellingswerken aan eigenaars; onveilige en ongezonde woningen systematisch tijdelijk onbewoonbaar verklaren tot ze verbeterd zijn (uiteraard met herhuisvesting van de bewoners); reclameborden tegen gevels zoveel mogelijk verbieden; een zware belasting op krotten invoeren of minimumkwaliteitseisen aan bijvoorbeeld gemeubelde kamers opleggen. Deze maatregelen zetten die eigenaars direct aan tot verbetering van ongezonde woningen, of beperken hun opbrengsten van krotwoningen. En zetten hen zo financieel onder druk. Steeds meer Vlaamse gemeenten voeren de 'klassieker', met name een lichte belasting op leegstand, in. Maar een meer

kordate aanpak blijft, op uitzonderingen na, achterwege.

Het opbouwwerk heeft deze vijfde weg tot nu toe nog niet zo vaak bewandeld. Als het toch gebeurde, werd nochtans enig succes geboekt. Zo ondersteunde de Riso-Werkgroep Verkrotting in 1985 de goedkeuring van een strenge krotbelasting in Antwerpen. Het College keurde begin dat jaar de grote lijnen voor een drastisch voorstel goed. Het gevaar was evenwel reëel dat dit onderwerp veel van zijn pluimen zou verliezen door druk uit eigenaarskringen en een (te) strak administratief toezicht van het Provinciebestuur. Daarom organiseerden de Werkgroep Verkrotting en vijf buurtwerken een steuncampagne. Tegenvoorstellen voor enkele zwakke punten in het ontwerp werden met ambtenaren besproken. Schepenen werden persoonlijk aangesproken met de vraag het eerste ontwerp te blijven verdedigen. Honderden steunbrieven werden door groepen en individuen naar College, Gemeenteraadsfracties en Provinciebestuur gestuurd. Een reeks prikacties in verschillende buurten bracht de discussie naar pers en publieke opinie. De inspanning was niet tevergeefs. Hoewel een flink aantal leden van de meerderheid gaandeweg sterk waren gaan twifelen aan zin en noodzaak van een strenge krotbelasting, werd het reglement eind 1985 toch goedgekeurd. En wel zo streng mogelijk als de Provincie het toeliet. Op dat moment een voorbeeld in Vlaanderen. Voor het eerst kregen 650 krotten een gepeperd aanslagbiljet en meer dan honderd krotten werden opgeknapt...

In Leuven start men even later. Hier verloopt de samenwerking tussen opbouwwerk en stadsbestuur meer gestructureerd. Een commissie met de verantwoordelijke schepenen, raadsleden van de verschillende fracties, ambtenaren en het Forum rond leegstand als deskundige, werkt een voorstel uit, nadat vooraf reeds een volledige inventaris van alle 560 bestaande krotten in Groot-Leuven was opgesteld. Onder impuls van Forum rond leegstand komt niet alleen een strenge krotbelasting tot stand maar tegelijk ook een zware belasting op het slopen en op braakliggende gronden, en een aangepaste stedelijke premie voor eigenaars en huurders met lage inkomens. Dat pakket werd in zijn geheel ingevoerd en thans worden 300 krotten effectief belast. Typisch in dit opzicht is ook de actie van het Antwerpse opbouwwerk De Oude Stad, waarbij eveneens succesvol werd aangedrongen op een stedelijk reglement terzake.

6. Zelf de duimen aandraaien

Er hoeft evenwel niet gewacht te worden op dwingende maatregelen van overheidswege om eigenaars van krotten en onge-

zonde woningen onder druk te zetten om zelf iets te doen. Buurtgroepen en groepjes omwonenden benaderen die eigenaars op tal van plaatsen zelf, meestal eerst vriendelijk en beleefd, maar als dat niet helpt ook kordater en met aandrang. Haast elk buurtkomitee heeft zijn krotje waarvan de eigenaar werd aangeschreven of bezocht, of waartegen een manifestatie werd opgezet en persartikels gepubliceerd.

Op een aantal plaatsen ging het buurtwerk nog verder, onder het motto de aanhouder wint.

Deze zesde weg is er dus één voor de volhouders. Groepen bewoners, al dan niet ondersteund door het opbouwwerk, leveren een zeer belangrijke bijdrage. Door hun grote vrijheid van handelen kunnen zij onwettige eigenaars op de meest onverwachte en uiteenlopende manieren onder druk zetten. Zeker in combinatie met de stappen van overheidswege, kan dit vaak snel tot resultaat leiden. Al mag niet uit het oog verloren worden dat dergelijke druk op eigenaars bijna uitsluitend door burens van leegstaande krotten wordt uitgeoefend en nauwelijks door burens of huurders van bewoonde krotten. Bovendien stelden die burens zich niet zelden met een deeloplossing tevreden: " 't Staat nog wel leeg, maar 't lekt tenminste niet meer door..."

Zes wegen door een groot braakland

Uit dit vluchtige overzicht van de strijd tegen verkrotting springen alvast een paar zaken in het oog. In verhouding tot de toch niet kleine omvang van het probleem, komt een gerichte en efficiënte protestbeweging nauwelijks van de grond. De nationale en gewestelijke wetgevingen blijven rammen. Geld wordt er niet zoveel voor vrijgemaakt. Slechts een klein deel van de gemeenten en de sociale huisvestingsmaatschappijen steken in dit juridisch en financiële kluwen volgehouden hun nek uit.

Tegen die achtergrond bekeken, zijn het opbouwwerk en de bewonersgroepen die het ondersteunt, een bescheiden maar wezenlijke medespeler in het geheel: als vernieuwende gangmaker, volhardende probleemsigaleerder of steungevende coalitiepartner van het bestuur dat er werk van wil maken. Het stem-geven aan bewonersbelangen en het organiseren van bewoners blijken in de praktijk zeer dikwijls de onmisbare schakel te zijn voor een bewonersgerichte krotbestrijding. Het valt tenslotte op dat bijna alle initiatieven zich in buurten en gemeenten afspelen. Hogere niveaus blijven buiten vizier.

De voorbije jaren werden daarbij uiteenlopende paden ingeslagen. Een aantal meer recente aanpakken lijken veelbelovend te zijn: zelf met groepen bewoners – en over-

heidssteun – opknappen van ongezonde woningen tegen betaalbare prijzen; gemeenten gericht ondersteunen bij de invoering van dwingende maatregelen; met buurtgroepen en omwonenden zelf verkrotters zacht of hard aanzetten tot meer initiatief.

De achillespees van de meeste aanpakken blijft de verkrotting van bewoonde woningen. Vooral het verbeteren van die woningen op zo'n manier dat de bewoners er met hun meestal lage inkomens kunnen blijven wonen, komt slechts schoorvoetend van de grond. Want hier botsen de grote belangen van privé-eigenaars die hun investeringen willen laten renderen, of van overheden die een gezond, mooi-ogend woningbestand nastreven met een beperkt en steeds kleiner budget, frontaal tegen de belangen van bewoners met lage inkomens die recht hebben op een gezonde verbeterde woning, maar daarvan noch de marktprijs noch de plotse huurprijsverhoging kunnen betalen.

Buiten het garanderen van een degelijk inkomen voor iedereen, zijn hier uiteindelijk slechts drie uitwegen mogelijk.

1. Alle verbeteringskosten die nodig zijn omwille van achterstallig onderhoud worden door de eigenaar gedragen, ook als dat zijn rendement tijdelijk in gevaar brengt.
2. Ongezonde woningen worden volgens een verbeteringsplan van de huurder stapsgewijs verbeterd door eigenaar en/of huurder, waarbij de lasten verdeeld worden, en gespreid in de tijd betaalbaar blijven.
3. De verscheidene overheden trekken grotere en meer gerichte budgetten uit om woningen op te knappen en vooral om telkens het deel van reële verbeteringskosten dat voor de huurder niet meer betaalbaar is, bij te passen.

Elk van deze uitwegen vraagt politieke maatregelen op Vlaams of nationaal niveau.

Het is verheugend vast te stellen dat de aandacht voor dit complexe probleem de voorbije jaren sterk is toegenomen. Dit groeiende inzicht heeft zich evenwel nog niet in samenhangende en effectvolle politieke beslissingen vertaald.

Jan Baelus, stafmedewerker Riso Antwerpen

Dit artikel is overgenomen uit Ondersteboven (speciaal nummer van tijdschrift voor Samenlevingsopbouw), 1988, nr. 3. ■

De praktijk in Antwerpen

Een gesprek met drie betrokkenen

Tijdens de jaren '70 werd stads- en dorpsvernieuwing stilaan belangrijk. In buurten en wijken startten comité's en actiegroepen om de renovatie op gang te brengen. Ook in opbouwwerkingstellingen waren heel wat bewonersgroepen actief.

In 1983 keurde de Vlaamse Executieve het "Herwaarderingsbesluit" goed. Sinds dit Besluit kunnen gemeentebesturen achtergestelde buurten voorstellen als herwaarderingsgebied. Daardoor kunnen particulieren en bouwmaatschappijen in aanmerking komen voor een zogenaamde herwaarderingspremie. Bovendien wordt de coördinatie verricht door een "stuurgroep". In de stuurgroep werken samen: ambtenaren, deskundigen, politici, vertegenwoordigers van bouwmaatschappijen en bewoners.

In Antwerpen zijn momenteel vijftien herwaarderingsgebieden, ofwel bijna alle kansarme gebieden. Het Riso-Antwerpen initieerde in 1983 een samenwerking tussen de verschillende bewonersfracties van de stuurgroepen. Doel was (en is) uitwisselen van ervaringen en ontwikkeling van een gezamenlijke visie tegen politici, ambtenaren en bouwmaatschappijen. Uit verschillende publicaties rijst een beeld op van goede en vruchtbare samenwerking in de diverse stuurgroepen, met een cruciale bijdrage van het opbouwwerk.

M.O. was benieuwd naar ervaringen uit de praktijk en regelde daarom een gesprek met drie betrokkenen.

Rondom de tafel zaten – in alfabetische volgorde – Jan Baulus, medewerker van het Riso-Antwerpen; Fons Dierckx, gemeentelijk coördinator herwaarderingsgebieden en Erik De Puysseleyr, bewoner/lid van de stuurgroep in het gebied Deurne.

Hoe is de samenwerking tussen Riso, bewonersorganisaties, en gemeente en wat is de rol/betekenis van het opbouwwerk

De Puysseleyr: Over de opbouwwerker hebben wij niet te klagen, behalve dat hij niet lang kan blijven. Hij is maar voor één jaar aangesteld als BTK. Wij hebben die plaats zelf gecreëerd met hulp van het RISO. Daarvoor werkte de bewonersgroep in het dorp Deurne zonder begeleiding. Ik was toen zo'n beetje de centrale figuur, nu is dat de opbouwwerker. Het is spijtig dat er niet eerder een opbouwwerker was; er zijn veel meer positieve effecten dan verwacht. De tijdwinst, de verbeterde communicatie met de diensten; die winst valt niet

te onderschatten.

De samenwerking met de stadsdiensten verloopt ook steeds beter en vlotter. Daarbij speelt ook mee dat na de fusering van Antwerpen met zeven omliggende gemeenten in '83 alles nu op zijn plooien is gevallen.

De secretaris van de stuurgroep is altijd een ambtenaar. Het voordeel is dat hij de weg weet binnen de verschillende diensten en informatie sneller kan doorspelen; dat werkt positief. Positief is ook dat er een coördinator herwaarderingsgebieden is. We merken dat onze vragen steeds serieuzer genomen worden, dat we eerder de gevraagde informatie krijgen. De secretaris werkt daarbij als een katalysator.

Wat financiën en personele ondersteuning betreft voelen we ons echter in de kou staan.

Hoe is de positie van de secretaris? Is hij objectief?

Dierckx: De ambtenaar moet zo neutraal mogelijk zijn. Hij geeft geen positief of negatief advies en hij is vooral de schakel tussen bewonersgroep en gemeente.

Puysseleyr: De secretaris anticipeert wel op de te verwachten reacties van de gemeente. Hij zegt of een plan haalbaar is of niet en houdt daarbij soms te veel vast aan de te verwachten reacties van de gemeente. Soms kunnen gewoonten wel veranderen en moet je plannen die onhaalbaar lijken wel indienen om die gewoonten te doorbreken.

Dierckx: Die behoudgezinde houding zie je ook bij veel ambtenaren van diensten. Een voorbeeld: de verkeerspolitie is vandoord tegen woonerven en verwijst daarvoor naar het ministerie van verkeerswezen. Maar als je navraag doet blijkt dat het ministerie daar niet tegen is en nu zijn er 34 woonerven. Veel ambtenaren worden voor het eerst geconfronteerd met de herwaarderingsgebieden. Er is ook tijd nodig om op elkaar in te spelen. Voorheen werkte ieder op zijn eigen strakke manier en op zijn eigen terrein. Andere werkmethoden moeten groeien bij ambtenaren en politici. Door de gecentraliseerde coördinatie is er nu een betere samenwerking. Vroeger werkten veel diensten langs elkaar heen. Iedere dienst die met een plan te maken had, moest een advies geven, maar ze hadden vaak te weinig achtergrondinformatie en het plan van de stuurgroep werd ook onvoldoende uitgewerkt. Ambtenaren waren bijvoorbeeld niet op de hoogte waarom een straat veranderd moest worden. Ook was er geen termijn gesteld waarbinnen de adviezen gegeven moesten worden. Op die manier verdween een plan wel eens in een lade.

Nu is de tijd die een procedure kost sterk teruggebracht. Adviezen en ramingen moeten binnen 2 maanden gereed zijn. Wanneer een dienst niet binnen die tijd een advies uitbrengt wordt het advies als gunstig opgevat. In de praktijk heeft men deze regel echter nog nooit hoeven toe te passen.

Helaas is er nog steeds geen echte dienst stadsvernieuwing. De herwaarderingsgebieden zijn ondergebracht bij de planologische dienst.

Wanneer een gebied als herwaarderingsgebied aangewezen wordt, wordt er een stuurgroep opgericht. Dat is wettelijk geregeld.

In de stuurgroep zitten bewoners, politici van de gemeente en districtsraden, ambtenaren van gemeente en provincie en vertegenwoordigers van de sociale bouwmaatschappijen. Het aantal bewoners moet 50 % plus één zijn. Wanneer iedereen aanwezig zou zijn zou het een onwerkbaar situatie worden door het grote aantal mensen, maar in de praktijk hebben zo'n 10 à 15 mensen zitting in de stuurgroep en maken bewoners daarvan \pm 90 % uit.

De Puyssseleyr: De bewoners waren eerst bang ondergesneeuwd te zullen worden door de ambtenaren en politici. Maar in het huishoudelijk reglement zijn allerlei veiligheids ingebouwd. Het reglement is een waarborg tegen de eventuele overmacht van ambtenaren en politici. De vertegenwoordigers van de bouwmaatschappijen komen nooit. Behalve op het moment dat een project gerealiseerd gaat worden. Langzamerhand groeide ook het vertrouwen tussen bewoners en ambtenaren en politici en werd de samenwerking steeds beter. Ook is het positief dat de verschillende geleidingen vertegenwoordigd zijn.

Baelus: Nu is het zelfs zo dat de bewoners vinden dat er te weinig ambtenaren en politici zijn. De bewoners zijn alleen bezig en alle contacten met de ambtenaren lopen via de secretaris. Dit houdt in dat er vertraging ontstaat. Wanneer de ambtenaren aanwezig zouden zijn op de vergadering kon er direct op vragen en plannen ingespeeld worden.

Dierckx: De ambtenaren bezoeken de vergaderingen weinig omdat dat werk allemaal in de vrije tijd en onbezoldigd moet gebeuren. Dat is een slecht systeem. Wanneer de uren gecompenseerd konden worden zou er meer enthousiasme onder de ambtenaren zijn. Maar in het budget van de gemeente is daar geen ruimte voor. De stuurgroep kan ook financieel niet gesteund worden.

Baelus: De samenwerking is dus nu wel

gesystematiseerd, maar op het niveau van diensten/districtsraden/college blijft het contact moeizaam. Alle contacten lopen louter via de secretaris en die heeft een functie zowel naar de bewoners als naar de gemeente. De opvolging van dossiers loopt alleen via de secretaris, de bewoners worden daar buiten gehouden. Het college kan soms iets snel laten uitvoeren terwijl andere dingen blijven liggen en de bewoners andere prioriteiten stellen.

Er is alleen een goede relatie met de secretaris, de stadsvernieuwing en met de schepen ontstaan. Maar de rest staat er buiten.

De Puyssseleyr: De secretaris verdedigt het plan van de stuurgroep zo goed mogelijk, maar de bewoners zijn niet aanwezig op die plenaire vergadering. Wanneer er gezichtscontact zou zijn, zou een betere relatie ontstaan. Ambtenaren zouden de vergaderingen van de stuurgroep meer moeten bijwonen. De problemen kunnen dan in de stuurgroep opgelost worden. Het systeem wordt als vaststaand beschouwd, maar toch moeten op termijn veranderingen wel mogelijk zijn.

Dierckx: Op de plenaire vergadering worden nooit grote wijzigingen in de voorstellen aangebracht. Indien het dossier niet goed voorbereid op het college komt, gaat het retour.

De Puyssseleyr: Vernieuwende elementen worden geblokkeerd als de secretaris denkt dat het er toch niet door zal komen.

Dierckx: Alle voorstellen worden besproken op de maandelijkse plenaire vergadering. Soms is meer mogelijk dan eerst gedacht werd.

In 1983 heeft het RISO de centrale werkgroep bewonersorganisaties opgericht. Waarom werd de werkgroep opgericht en hoe functioneert de werkgroep?

Baelus: Vanuit het RISO-Antwerpen is de werkgroep herwaarderingsgebieden gestart. Het doel was de bewoners apart te organiseren omdat ze alleen op die basis succes kunnen boeken. De bewoners moeten eerst een eigen mening vormen. Bovendien bereik je ermee dat ervaringen uitgewisseld worden en kan er geprobeerd worden een gezamenlijke aanpak te bereiken naar stad en gewest. Er worden brochures gemaakt en vroeger werden voor alle bewoners open avonden georganiseerd. Ook werden er tussentijdse vergaderingen georganiseerd als voorbereiding op de stuurgroep. Van elk herwaarderingsgebied zitten 1 of 2 bewoners in de werkgroep.

De Puyssseleyr: Je profiteert van het delen

van ervaringen. Ook is er het herkenningssfenomeen. Soms wordt samen een strategie bepaald. Andere keren bepaalt ieder zijn eigen tactiek omdat de problemen ook heel verschillend kunnen zijn.

Het is moeilijk voor dergelijke brede vergaderingen de bewoners te interesseren. Wel heeft men het besef niet alleen bezig te zijn, men weet dat er een koepelvergadering is. Maar die vergaderingen bezoeken kost ook tijd.

Baelus: Wanneer de bewonersgroep en stuurgroep goed draait kan de steun van het opbouwwerk verminderd worden. Die steun is in het begin onontbeerlijk, zonder opbouwwerkondersteuning lukt het niet een goed werkende bewonersgroep op poten te zetten. De bewonersorganisaties draaien vaak goed, maar terugkoppeling naar de overige bewoners in de buurt, bijvoorbeeld via een buurtkrant, moet ook gerealiseerd worden. Zonder opbouwwerkondersteuning blijkt dat de terugkoppeling naar de buurt moeilijker verloopt of dat de bewonersgroep minder macht in de stuurgroep verwerft. In de eerste trein herwaarderingsgebieden werd de bewonersgroep pas gerealiseerd na het opzetten van de stuurgroep en had daarin een zwakkere positie. Later was de bewonersorganisatie er eerder dan de stuurgroep. De bewoners laten zich niet meer inpakken. De participatie van bewoners past nu ook meer in het gemeentelijk beleid, al vinden sommige wethouders in het college dat flauwekul.

De Puyssseleyn: Het probleem is toch dikwijls dat in de buurt alleen de eigen belangen tellen. De opbouwwerker kan een belangrijke rol spelen in het doorbreken van dat proces. Als het opbouwwerk wegvalt zou ook de link naar de bredere basis vervallen.

De gemeente zou inspraakambtenaren moeten aanstellen. Nu sijpelt de informatie niet goed door. De band tussen de stuurgroep en de buurt zal dan sterker worden. Maar het aanstellen van inspraakambtenaren is een politieke keuze.

Baelus: Het proces van inspraak is min of meer opgezet door het opbouwwerk samen met de bewonersorganisaties. Als de stad dat belangrijk vindt moet daar financiën en personeel voor komen. In volksbuurten sijpelt de informatie vaak niet door naar de bewoners. Dat is een taak voor de stad.

Dierckx: De gemeente heeft wel geprobeerd informatie aan bewoners te verstrekken. Zo zijn er wooninfodiensten opgezet, maar die waren vaak gevestigd in administratieve gebouwen. En dat was voor veel mensen toch een te grote drempel. Boven-

dien lagen sommige informatiecentra buiten de herwaarderingsgebieden en was er geen personeel. Het is niet goed van de grond gekomen door gebrek aan kader en financiën.

De Puyssseleyn: Als de functie van het opbouwwerk vervalt zal er geen koppeling meer zijn met de bewonerscollectiviteit, tenzij de stad daar daadwerkelijk iets aan doet.

Baelus: Wanneer je de samenwerkingsrelatie wilt verbeteren zouden er een informatiedienst moeten zijn. Er zouden inspraakambtenaren moeten komen en ambtenaren zouden ter beschikking gesteld moeten worden aan de stuurgroep. De stuurgroepen en bewonersorganisaties zouden overal bij betrokken moeten worden. Andere diensten van de gemeente en het college moeten daar meer van doordrongen raken.

Dierckx: De gemeente is niet tegen inspraak, maar het ontbreekt de stad aan personeel en geld. Het college stelt zich al minder dominant op als vroeger en handelt niet tegen de zin van de stuurgroep.

De Puyssseleyn: Inspraak is nog geen dialoog. Wanneer je bijv. de hoorzittingen neemt. Daar kun je vragen stellen, opmerkingen plaatsen, maar het blijft éénrichtingsverkeer. Je kunt beter met elkaar rond de tafel gaan zitten en gezamenlijk een plan ontwikkelen en prioriteiten vaststellen.

Dierckx: De hele procedure is misschien niet perfect, maar het resultaat is goed. Wanneer op een hoorzitting blijkt dat bewoners bepaalde veranderingen niet willen, dan komen die er ook niet of wordt het proces hernomen. Alleen dat laatste zou voorkomen kunnen worden bij inspraak vooraf.

De heren Baelus, De Puyssseleyn en Dierckx zijn het met elkaar eens dat de samenwerking tussen gemeente, bewoners en het opbouwwerk verbeterd is en dat men op de goede weg is.

Eric De Puyssseleyn en Jan Baelus vinden dat op het gebied van inspraak er nog heel wat gedaan kan worden en dat de samenwerking met bepaalde diensten, bijv. huisvesting verbeterd zou moeten worden. Op politiek gebied zijn er nieuwe openingen nodig.

Fons Dierckx betreurt het dat er nog geen zelfstandige dienst stadsvernieuwing is en dat de financiële middelen beperkt zijn. Ook zou de relatie met sociale bouwmaatschappijen verbeterd moeten worden.

Luc Boss, Jolanda Tabak ■

Er is nog platteland in Vlaanderen

Vlaanderen is een aaneenschakeling van stadsgewesten. Een sterk verstedelijkt gebied. Toch zijn er in Vlaanderen nog een beperkt aantal typisch landelijke gebieden. In de Plattelandsatlas, uitgegeven door de Stichting Plattelandsbeleid, worden de landelijke zones in Vlaanderen opgesomd: de Westhoek, het Tieltsse, het Meetjesland, het arrondissement Oudenaarde, het Pajottenland, de Noorderkempen, de kern van Noord-Limburg, Zuid-Limburg en het hart van het Hageland.

Dat Vlaamse platteland is niet te vergelijken met de grote landelijke zones die we bijvoorbeeld in Frankrijk kennen. Ons platteland is verstedelijkt. De wegenstructuur, de huizentypes, lintbebouwing, de uitgebouwde voorzieningen, zijn daarvan de uiterlijke tekenen. En alle vormen van onze cultuur, vaak door stadsnormen gevormd, zijn ook op het Vlaamse platteland terug te vinden. Ons platteland bevindt zich, zowel letterlijk als figuurlijk, nooit ver van de stadsgewesten.

De overgang van stadsgewest naar platteland is het meest duidelijk door de toename van de "open ruimte". De bebouwing wordt minder dicht, de leefkernen worden kleiner. De landbouw domineert het landschap, en groen is de overheersende kleur. In de plattelandsdorpen is het aantal winkels beperkt, de schooltjes lopen leeg en de huizen zijn er veeleer oud. Men zal de NMVB-bus vaak missen, en aan de affiches is een ander cultuurpatroon af te lezen dan dat van de stad.

De beroepsactiviteit in de dorpen zelf sluit nauw bij de landbouw en de ambachtelijke sector aan. De industriële activiteit is geconcentreerd in de kleine verzorgingscentra en is beperkt in aard en omvang. De stadsgewesten trekken mensen aan. In de plattelandsgebieden zijn er voor mensen met een bepaald (hoger) studieniveau weinig arbeidskansen. Vooral jonge gezinnen trekken weg. Wie wel op het platteland blijft wonen, moet vaak een heel eind pendelen om de werkplaats te bereiken. De bevolking op het platteland is meer vergrijsd en verdient gemiddeld minder dan de Vlaamse stedelingen.

Opbouwwerk op het platteland

Niet toevallig wellicht zijn de verenigingen voor opbouwwerk op het platteland ontstaan in de jaren '60 - begin '70. Door de sterke groei en de industriële uitbouw van de stadsgewesten, kwam de tragere groei van het platteland scherp naar voor. Vooral het tekort aan arbeidsplaatsen en de grote uittocht van geschoolde inwoners, leidde tot het besef van enkele plaatselijke

trekkers dat aan die achterstand wat moest gedaan worden.

Wie nu een vluchtige schets wil geven van deze opbouwwerkverenigingen, kan gelijklopende patronen uit die werkingen snijden.

Centraal staat telkens dat het opbouwwerk mensen nauwer moet betrekken bij de ontwikkeling van de eigen streek. De evolutie van het platteland moet op het platteland zelf bepaald worden, en niet vanuit een Brussels bureau worden opgelegd. Door een versterkt streekbewustzijn moet de aanpak van de bewoners zelf gestimuleerd worden, en moet de zin voor verantwoordelijkheid van lokale besturen worden aangescherpt, zodat ze meer initiatief nemen. In deze zin is de rol van het opbouwwerk vooral motiverend: burgers en besturen aansporen om zaken te proberen of kansen te geven, die voor de leefbaarheid van kapitaal belang zijn. Dat is gezien de vaak eerder traditionele geaardheid van de plattelandsbevolking niet altijd zo eenvoudig. Het platteland heeft recht op degelijke voorzieningen, in de welzijnszorg, op het gebied van woningen, cultuur, onderwijs en openbaar vervoer. De gemeenten op het platteland moeten over voldoende financiën en degelijk personeel kunnen beschikken.

Vanuit de opbouwwerken werd op vele manieren duidelijk gemaakt dat de normen en de criteria in de beleidscircuits gemaakt zijn op maat van de steden. De leefbaarheid zou niet alleen sterk kunnen verbeteren door aangepaste normen voor het platteland. Het platteland heeft ook troeven die ontwikkelingskansen zijn. Die kunnen tot arbeidsplaatsen leiden en zo de structuur van het platteland versterken. Die ontwikkeling moet ook kansen krijgen. Vanuit de opbouwwerken wordt ook gewaarschuwd, dat die ontwikkeling de eigen kenmerken van het platteland niet mag overwoekeren. Kleinschalige projecten, op de maat en de smaak van het platteland, moeten beletten dat de stedelijke modes en de grootschalige aanpak de ontwikkeling overheersen. Eigen aanpak, eigen normen, en ruimte voor kansen op ontwikkeling: stilaan werd dit gemeenschappelijk doel in één verzaamling naam gevat. Binnen Vlaanderen is een ernstig "plattelandsbeleid" op zijn plaats.

Om meer over het streekopbouwwerk te weten te komen volgt een interview met Jos Steyvers, opbouwwerker bij Streekbeleggen Maasland. "Ik hou het graag concreet", had hij vooraf al aan de telefoon laten weten. Die concrete praktijk maakt de bezoeker duidelijk dat een streekorgaan op plaatselijk vlak baanbrekend werk kan verzetten.

Pendelen tussen de streek en het lokale

Jos Steyvers, 35 jaar, is een echte Maaslander en ruim 10 jaar als opbouwwerker in zijn geboortestreek actief. Streekbelangen Maasland heeft zijn intrek genomen in het oud-gemeentehuis van Leut. Dit gemeentehuis in een uithoek van Vlaanderen doet sedert de fusie met Maasmechelen verder dienst als trepfontein voor de Maaslandse VVV en de culturele streekvereniging Maasketen Jan van Eyck.

Grensgebied

Waarnaar verwijst "streekbelangen in de naam van je organisatie?"

Steyvers: In het woord zitten twee delen: "streek" en "belangen". De Maaslanders hebben een eigen streekidentiteit, die historisch een heel eind teruggaat. Het Kempen plateau, dat op de kaart links ligt van de Maasstreek, snijdt ons af van de rest van de Limburgse Kempen. Daarentegen bestaat er wel een band met de Maaslanders aan de overkant van de Maas. Weet je dat ons dialect (het plat Diets) zeer dicht staat bij het dialect dat in Aken wordt gesproken. Er bestaat dus een zekere streekreflex in de gemeenten van het Maasland. Het tweede deel van het woord, nl. "belangen" verwijst naar het opeisen van rechten voor de streek op het vlak van werkgelegenheid, infrastructuur, enzovoort. Het georganiseerd optreden namens de verschillende gemeentebesturen is sedert de fusie naar het achterplan verschoven. Onze opdracht gaat nu in de richting van de kwaliteitsverbetering van de streek, bijvoorbeeld door het ijveren voor milieuembtenaren en het bevorderen van het gemeentelijk tewerkstellingsbeleid in de aangesloten gebieden.

Biedt een streek aanknopingspunten voor een opbouwwerking?

Steyvers: Het Maasland is een grensgebied. Zo'n grensgebied wordt traditioneel zwak uitgebouwd op industrieel vlak. Dat tekent de problematiek waarmee we in deze streek te maken hebben. Er is een hoog pendelsaldo, de industriële activiteit is nauwelijks gediversifieerd. Daarmee hangt samen dat we kampen met een hoge graad van jeugdwerkloosheid. Bij de keuze van projecten speelt de streekdimensie een belangrijke rol. De initiatieven die we ondersteunen en ontwikkelen moeten relevant zijn voor de streek in haar geheel, bijv. het openbaar vervoer, de jeugdwerkloosheid, de bejaardenproblematiek. Rond die problematieken worden op plaatselijk vlak stuurgroepen gevormd.

Pendelbeweging

Je zal snel medewerking vinden bij mensen rond zaken die hen rechtstreeks treffen, bijv. een onveilige rijksweg. Hoe til je zo iets op tot een streekaanpak?

Steyvers: Wij spreken van een pendelbeweging tussen het lokale en de streek. Ik kan dit best illustreren met een toepassing op het terrein van de derde leeftijd. Op een bepaald ogenblik werd een provinciaal dossier uitgewerkt over de zorg voor de derde leeftijd. Dit dossier is binnen de overleggroep Welzijnzorg ter sprake gekomen. Als streekvereniging hebben we daarin de volgende functie opgenomen: een mobiliserende rol naar het lokale en een geluidsversterkende functie vanuit het lokale. Hoe gaat dat concreet in zijn werk? Met betrekking tot deze bejaardenproblematiek hebben we de vijf OCMW's uit de regio gecontacteerd. Twee ervan waren tot meewerken bereid. Er werd afgesproken dat ik in die twee gemeenten telkens een groep bejaarden zou samenbrengen om met hen naar concrete oplossingen te zoeken. In de gemeente Maaseik bijvoorbeeld zijn in samenwerking met de bejaardenraad verschillende werkgroepen van bejaarden samengesteld. Die groepen hebben verschillende oplossingen voorgesteld om de dienstverlening te verbeteren. Dat is een eerste beweging van de streek naar het lokale.

Naast de beweging naar de doelgroep gaat de pendel ook van het plaatselijke naar het streekniveau. Oplossingen die worden voorgesteld krijgen meer kans als zij op een ruime schaal gehoord worden. Dit is de "geluidversterking" – van het lokale op streekniveau. Ik zou gelijkaardige voorbeelden kunnen geven op het vlak van openbaar vervoer, de verkeersveiligheid, het leefmilieu, de thuisgezondheidszorg.

Samenhang

Kan je vanuit streekbelangen een dergelijke variëteit van thema's aan?

Steyvers: Wij trachten thema's zoveel mogelijk met elkaar te vervlechten. Neem bijvoorbeeld de bejaardenproblematiek. Parallel met het bejaardenproject hebben wij geijverd voor de aanstelling van verkeersconsultanten in iedere gemeente. Dat is in zoverre gelukt dat deze verkeersconsultanten de verdere uitwerking van de verkeersveiligheid voor bejaarden mede voor hun rekening nemen. Want dit is één van de principes van het streekopbouwwerk: wat we kunnen overlaten aan het bestaande gemeentelijke kader zullen we geen minuut zelf langer in handen houden. Dit voorbeeld toont aan dat de scheiding tussen de verschillende projecten ietwat kunstmatig is. Voor ons hangen de meeste projecten sterk samen. Toch moeten ze als afzonder-

lijke projectvoorstellen worden ingediend. Die afzonderlijke beoordeling, los van de samenhang is kunstmatig, vind ik. Maar dit terzijde.

Een van de aandachtspunten voor Limburg is de tewerkstellingsproblematiek en de reconversie, zeker na de sluiting van de oostelijke mijnbekkens. Welke rol speelt het streekopbouwwerk hierin?

Steyvers: We vervullen in hoofdzaak een antennefunctie voor de risicogroepen in de streek. Onze aandacht voor de tewerkstelling heeft dus een specifiek karakter. Neem bijvoorbeeld de jeugdwerkloosheid, een heel acuut probleem in onze streek. Daarin zijn drie probleemfacetten te onderkennen; de opvang van werklozen, het tekort aan vorming en bijscholing, het gebrek aan tewerkstelling. Rond ieder van deze facetten zijn afzonderlijke opbouwwerkprojecten opgezet, maar de samenhang ligt voor de hand.

Vlechtcentrum

Wat hij bedoelt met "samenhang" wordt duidelijk als Steyvers mij meeneemt naar het Vlechtcentrum in Stokkem. Veel stelt dit centrum momenteel niet voor. Dit heeft te maken met de teloorgang van de vlechtnijverheid. De concurrentie met de lage loonlanden is daar niet vreemd aan. Toch is rond dit centrum een eigen visie gegroeid op de reconversie in de streek.

Het project rond het vlechtcentrum biedt voor de reconversie een alternatief aan dat rekening houdt met economische potentialiteiten die in de streek aanwezig zijn. Er is in dit project een eigenaardige alliantie tot stand gekomen tussen de kunstkring A. Sauwen in Stokkem, het bijzonder en het technisch onderwijs, Streekbelangen Maasland en enkele rietvlechters en landbouwers. Ieder van deze partners wilde op eigen kracht iets realiseren. Zo wou de kunstkring een rietmuseum oprichten in Stokkem. Het buitengewoon onderwijs wou zijn leerlingen een praktische job aanleren. Streekbelangen Maasland moest een voorstel uitwerken voor de nieuwe bestemming van de gronden, die nu leeggezogen worden voor de grindwinning, maar die binnen enkele jaren terug zullen worden opgespoten tot landbouwgrond of iets anders. Tenslotte waren er de rietvlechters die hun oude stiel verloren zagen gaan bij gebrek aan afzetmogelijkheden.

Streekopbouwwerk heeft de verschillende partners rond de tafel gebracht en samen met hen een zo realistisch mogelijk plan uitgewerkt om de vlechtnijverheid verder kansen op overleving te geven. Het plan van het opbouwwerk bevat vier uitgangspunten die je als volgt kan samenvatten. Eén: start met een opleiding van jonge rietvlechters, want het beroep van rietvlechter

is ei zo na uitgestorven. Jos Steyvers heeft ervoor gezorgd dat de opleiding gefinancierd kan worden door het Europees Sociaal Fonds en het buitengewoon onderwijs levert de kandidaten voor de opleiding. Twee: zorg voor kwaliteitsprodukten die enkel door vaklui gemaakt kunnen worden. Een opleiding van rietmeubelmakers wordt nu in het vooruitzicht geplaatst. Drie: gebruik van lokale grondstoffen zoals wis in de plaats van het ingevoerde riet, dat duur uitvalt. Bijgevolg moet de wisaanplanting worden opgedreven tot 15 ha. Zijn hiervoor landbouwers-kandidaten te vinden en is hiervoor grond beschikbaar in de toekomst. Vier: koppel aan een statisch rietmuseum een productie- en verkooppunt en bouw het uit tot een centrum van vlechtnijverheid.

En de financiering? De nodige fondsen om het geheel te realiseren moeten komen vanuit het grindfonds, dat beheerd wordt door de plaatselijke Intercommunale IML. Het IML heeft de opdracht gegeven om het ontgrinde gebied een nuttige bestemming te geven.

Steyvers: Als opbouwwerker zit je in dit overleg als verbindingspersoon tussen verschillende partners en als bewaker van een planmatige en zakelijke aanpak. Een school en een kunstkring vergeten wel eens dat een ambachtelijk produkt ook markgericht moet zijn.

De IMLJ moet er natuurlijk ook van overtuigd worden om financieel over de brug te komen. Veel hangt af van de invloed die de streek op de besluitvorming kan uitoefenen. De gemeente Dilsen-Stokkem is alvast voor het plan gewonnen. Ik kan niet genoeg het belang benadrukken van de stuurgroep in een dergelijk project. Als opbouwwerker ben je een schakel, maar in de stuurgroep moeten alle betrokken meedenken.

Binnen zo'n groep moet dan de nodige solidariteit groeien. Er zal nog heel wat water door de Maas vloeien eer alles in kannen en kruiken is.

Terwijl we langs de Maasoever wandelen, maakt Jos Steyvers volgende bedenking: "Aan streekopbouwwerk doen leer je niet uit de boekjes. Pas na enkele jaren ploeteren word je produktief in dit soort werk. Zuiver analytisch is deze job wel in te delen in projecten, maar de je mag als opbouwwerker de samenhang niet uit het oog verliezen..."

Heeft een plattelandsbeleid in Vlaanderen wel kans?

De opbouwwerkers en andere partners van het platteland lopen geregeld allerlei kabinetsdeuren plat: projecten worden toege-

licht, er wordt gepleit voor creatieve ruimte in het nu vaak zo rigide, gecentraliseerde beleid dat aan de bureautafels wordt uitgeknobbeld.

Dat soort stemmen klinkt in Vlaanderen nog erg zwak. De kleine groep plattelandsparlementairen heeft op de trein wel voorbereidingstijd genoeg, maar in de Brusselse drukte hebben de stedelijke collega's meestal maar weinig tijd.

In de roes van de staatshervorming en van de opbouw van Vlaanderen is het Vlaamse platteland vergeten. De dialoog met Wallonië is verzwakt. Binnen de Belgische context legde het landelijke Wallonië meer plattelandseisen in de weegschaal. In de stadstaat Vlaanderen worden die... afgevoerd.

De werking van de Waalse "Fondation Rurale de Wallonie" zou nochtans ook voor Vlaanderen inspirerend kunnen werken.

Hoopvol dan weer zijn de tekenen die wijzen op een grotere dadendrang bij de lokale besturen. Ook in de landelijke gebieden vertonen (enkele) lokale besturen de neiging de streekontwikkeling en dus ook hun eigen toekomst meer zelf in handen te nemen. "Brussel doet maar" en "wat we zelf kunnen doen, doen we dan ook zelf (en beter)". Vooral de aanhoudende werkloosheidscijfers leiden tot een dergelijke houding. Deze (vermeende?) verhoogde lokale activiteit stimuleert ook de opbouwwerken, of is deze relatie ook omgekeerd? Met angst wordt dan weer (veel te weinig) gepraat over de evolutie van de landbouwsector. Wordt die voor het platteland wat de mijnen voor Limburg waren?

De bijdrage van de opbouwwerken kan in dit alles niet anders dan beperkt zijn. Pessimisme over de toekomst van het platteland wisselt af met realisme zodra bij lokale besturen wat begint te bewegen, en met optimisme over een geslaagde vorm van overleg en een enthousiaste bewonersaanpak. De opbouwwerken ploegen in elk geval voort.

Filip de Rynck en Robbie Renier

Dit artikel is samengesteld uit "Op maat van het platteland", Ondersteboven (speciaal nummer van samenlevingsopbouw) 1988 nr. 3 en "Pendelen tussen de streek en het lokale", Tijdschrift voor Samenlevingsopbouw 1988, nr. 2. ■

Opbouwwerk in "Baol"

Werkgebied van de instelling

"Baol" is de naam waarmee de plaatselijke bevolking hun dorp Baarle-Nassau (Nederlands) en Baarle-Hertog (Belgisch) aanduidt. Wanneer je Baarle binnenkomt is het één dorp, maar al gauw ontdek je dat er van de twee kerken één Nederlands en één Belgisch is. Ook de gemeentehuizen, bankgebouwen, scholen en huizen wisselen van nationaliteit. De nationaliteit is te herkennen aan het huisnummer, voorzien van de Belgische of Nederlandse drie-kleur. Dit naar gelang of de voordeur van het gebouw of woning op Belgisch of Nederlandse grondgebied staat.

Zo'n grens loopt bijv. ook door het cultureel centrum Baarle. In een van de zalen werd enkele jaren terug de film *Turks Fruit* gedraaid. Deze Nederlandse film mocht niet in België gedraaid worden. Geen nood. De projector werd op het Nederlandse deel van de zaal geplaatst en het projectiescherm op het Belgische deel. Maar om te ontkomen aan het misschien wel strafbare feit van het exporteren van niet-toegestane beelden van Nederland naar België werd ook het projectiescherm op Nederlands gebied geplaatst. De zaal werd gesplitst in een Belgisch en Nederlands deel. In het Nederlandse deel zaten 50 toeschouwers, in het Belgische deel zat 1 toeschouwer: de veldwachter, die moest toezien dat er niet op of naar België werd uitgezonden.

Baarle-Nassau, waartoe ook het kerkdorp Ulicoten en het gehucht Castrelé behoren, telt op een oppervlakte van 7.800 hectare ongeveer 5800 inwoners. Baarle-Hertog is zo'n 800 hectare groot en heeft met het kerkdorp Zondereigen ongeveer 2100 inwoners. Daarvan wonen er zo'n 1800 in de enclaves (het eigenlijke BaarleHertog). Van deze 1800 inwoners is 40 % "vreemdeling", d.w.z. Nederlander.

De hoofdkern van deze Siamese tweeling Baarle laat zich typeren als een klein toeristisch grensdorp. Vooral de middenstand leidt er, vanwege de Belgische en Nederlandse prijsverschillen en de enorme toeloop van dagjestoeristen, een florerend bestaan.

De deelnemers aan de activiteiten van het cultureel centrum te Baarle zijn meest geboren en getogen in de plaatselijke omgeving en dus opgevoed binnen de lokale waarden- en normenpatronen. Het katholieke geloof overheerst daarin. Voor wat betreft de Nederlandse zijde van het werkgebied is veel daarvan met de vernieuwingsdrift van de laatste jaren weggespoeld. Aan de Belgische kant, echter, is het traditie-

le bijna een cultus geworden. Lourdes-processies en de "katholieke-1-meiviering", die valt op de gedenkdag van de Pauselijke encycliek "Rerum Novarum", getuigen daarvan. Uitstoot van arbeid uit de landbouw, stijging van het scholingsniveau en instroom van toeristen leiden er onder andere toe dat de mensen veranderen; ze worden als het ware "stadser". Maar dat dat niet met grote sprongen gaat blijkt bijvoorbeeld uit leefbaarheidsonderzoeken; het merendeel van de bevolking vindt dat moeders zelf voor hun kinderen dienen te zorgen en dat kinderopvang binnen het gezin plaats moet vinden.

Stichting Samenlevingsopbouw

De kans een gemeenschaphuis voor de hele plaatselijke bevolking te creëren deed zich voor toen de broeders van de congregatie De La Salle hun kloostergebouw te koop aanboden. De Belgische overheid maakte het financieel mogelijk het gebouw te verwerven. De Nederlandse overheid subsidieerde de arbeidsplaatsen van één congiege, één huishoudelijk medewerker en één opbouwwerker. Na samenstelling van een Belgisch-Nederlands bestuur, met daarin vooral wethouders en schepenenen, was de Stichting Samenlevingsopbouw Baarle een feit.

De aanstelling van een beroepskracht was een subsidie-voorwaarde van het toenmalige ministerie van CRM. Alras bleek het bloeiende verenigingsleven in beide Baarle's behoefte te hebben aan een persoon waar men met vragen en problemen terecht kon.

De scheidslijn België-Nederland loopt door het bestuur, door de subsidiecriteria, zelfs door het gebouw; Stichting Samenlevingsopbouw Baarle en Cultureel Centrum Baarle zijn als het ware één.

Gebruikersraad

Vanuit Nederlandse subsidiënormen diende voldaan te worden aan activiteiten binnen het opbouwwerk, maar vanuit de Belgische optiek was men meer gericht op een (re)creatief, vormings- en cultureel aanbod voor de bevolking.

Toen de beroepskracht vanuit de doelstelling van de stichting geïnteresseerde en betrokken dorpsbewoners wilde betrekken bij de opzet, inhoud en organisatie van een cursussenpakket gaf dat een aanvaring met het bestuur.

Een dergelijke vorm van participatie/zeggenschap was te verstrekkend. Het bestuur wilde de touwtjes in handen houden. Het hieruit voortkomende conflict tussen bestuur en betrokkenen, inclusief de beroepskracht, had tot gevolg dat de beroeps-

kracht het veld moest ruimen.

De politieke bevoogding, vooral van de gemeenteraad van Baarle-Hertog, had haar invloed op beleid en uitvoering van het opbouwwerk. Nadat het "politieke" bestuur gedwongen door een motie van wantrouwen opgestapt was, lukte het om in 1983 een begin te maken met een Gebruikersraad.

Het sociaal-cultureel plan, dat de gemeente Baarle Nassau in het kader van de Rijksbijdrageregeling SCW diende te maken, werd aangegrepen om i.s.m. Baarle-Hertog één (inter)gemeentelijk Sociaal Cultureel Plan tot stand te brengen. Een plan waarin de gemeenschappelijke uitgangspunten en verschillen werden vastgelegd.

Duidelijk bleek dat de bevolking meer betrokken wilde zijn bij het besturen van bijv. het cultureel centrum. In het sociaal cultureel plan stond dat met en voor vaste gebruikers van het gebouw een duidelijk overlegstructuur tot stand moest komen. Vanuit deze vastgelegde beleidslijn werd de Gebruikersraad ingericht. De gebruikersraad probeert een relatie te realiseren tussen stichting-bestuur en gebruikers van de voorzieningen, waarin het gebruikersbelang in een duidelijke overlegstructuur geregeld kan worden.

Projecten

In contacten met het opbouwwerk met bewoners van de kerkdorpen kwamen signalen naar voren m.b.t. de zorg aangaande de leefbaarheid van hun dorpen. Signalen, zoals het vertrek van jonge mensen uit de dorpen, onvoldoende woningen voor jongeren en bejaarden, sluiting van voorzieningen zoals scholen.

In elk van de dorpen werd een werkgroep leefbaarheid opgericht, welke tot taak had om naast het houden van een leefbaarheidsonderzoek te komen tot het opstellen van een "sociale kaart", het behoud of verbeteren van de leefbaarheid in al haar aspecten met prioriteit inzake de woningbouw voor eigen bevolking. Dat het betrekken van de totale bevolking van hun dorp bij de verwezenlijking van zo'n doelstelling onontbeerlijk is, moge duidelijk zijn.

Aan Nederlandse zijde wisten de leefbaarheidsgroep (bewoners en opbouwwerk), gemeentelijke en provinciale overheid uiteindelijk in gezamenlijk overleg en gezamenlijke acties de leefbaarheid te verbeteren. Onder meer door de bouw van woningen en een volwaardig dorps huis. Bovendien waarborgt de eerlangs op te richten stichting "Ulicoten Vooruit" continuering van het gevoerde beleid.

Aan Belgische zijde stuitte de initiatieven van de leefbaarheidsgroep op onwil van de gemeente om tot werkelijke samenwerking te komen. Of zoals een raadslid het eens

samenvatte: "we dronken een glas, deden een plas; en lieten het zoals het was".

Huurdersvereniging Baarle-Nassau

Het niet onderhouden van huurwoningen waarvan de gemeente Baarle-Nassau eigenaar was en het niet of nauwelijks gevoelig zijn voor wensen van de huurders maakte het gemakkelijk om op basis van een gemeenschappelijk huurdersbelang te komen tot een huurdersvereniging. Hoewel de Nederlandse gemeente gevoeliger is voor de publieke opinie en het in de media aan de kaak stellen van ambtelijk/politiek falen, moesten hier toch de huurderseisen via de kantonrechter afgedwongen worden. Debet hieraan was vooral het onvermogen om op korte termijn het gemeentelijk beleid op de eisen van de huurders af te stemmen. Middels een descente van de kantonrechter en het tussenvonnis werd achterstallig onderhoud gepleegd en overleg gevoerd met de huurdersvereniging. Het beleid werd bijgesteld en de huurdersvereniging met haar 130 leden vervulde een waakhondfunctie. Het beleid en uitvoering bleven gericht op het huurdersbelang en... de huurdersvereniging hief zichzelf na 12 jaar op.

Huurdersgroep in Baarle-Hertog

In Baarle-Hertog draagt de T.M.H. (Turnhoutse Maatschappij voor de Huisvesting n.v.) zorg voor de sociale woningbouw. In 1977 werd een pas gebouwd contingent woningen opgeleverd en verhuurd. De vele mankementen aan deze woningen waren aanleiding om tot een gezamenlijke belangenbehartiging te komen van huurders van TMH. Dit leidde tot een bijeenkomst van TMH, gemeente en huurders. De gemeente is nl. participant in TMH. De vele grieven raakten de TMH niet en zij bleef ongevoelig voor vormen van overleg om de problemen te verhelpen. Om de nodige druk uit te oefenen op een politiek instrument als de TMH dienen belanghebbenden zich te organiseren als groep. En hier stakte het. Het was ondenkbaar om in een zelforganisatievorm door te gaan. Het was veel gemakkelijker om middels het "politiek dienstbetoon" de eigen zaakjes te regelen. Maar de kwestie steeg boven de (financiële) macht van de betrokken politici uit. Er gebeurde niets. In 1983 waren een aantal nieuwe (vooral Nederlandse) huurders het beu en zij trokken de kar in nieuwe acties tegen de TMH.

Gesteund door de stichting Samenlevingsopbouw, de werkgroep Huurders

Gesteund en wetend dat de Nassause huurdersverenigingen wel erin geslaagd waren veranderingen te bewerkstelligen, begonnen zij de TMH-problematiek aan te pakken. Na veel heen en weer geschrijf, bijeenkomsten zijn oplossingen gevonden. Aannemer, architect en TMH betaalden

ieder eenderde van de kosten en de gebreken werden verholpen. De strijdbijl is begraven, maar de huurderswerkgroep is niet aanvaard door de TMH als een wezenlijk element in haar werking. Of een dergelijk politiek orgaan participatie-democratie in haar instelling zal willen bevorderen, valt nog te bezien.

De opbouwwerkmethodiek moet er op gericht zijn dat bewoners gemeenschappelijke belangen leren behartigen middels zelforganisatie. De daartoe benodigde vaardigheden (bijv. vergadertechniek) kunnen worden verworven. In die zin zijn bewoners "prosumenten"; producenten van wat ze zelf wensen te consumeren. Anders gezegd: actief bezig zijn met wat zij als hun belang zien en dat veilig willen stellen. Aan Nederlandse zijde is die belangenbehartiging mogelijk doordat bewoners niet alleen tot overleg kunnen komen, maar ook tot het afdwingen van rechten. Wet- en regelgeving voorziet daarin.

Aan de Belgische kant daarentegen zijn er nauwelijks beroepsmogelijkheden inzake overheidsbeslissingen. En is de rechter niet zozeer verplicht een zaak te toetsen aan de wet, maar kan onafhankelijk van bijvoorbeeld richtlijnen voor huurwetgeving tot uitspraken komen. Dat stimuleert de Belg nauwelijks tot prosumeren.

Veelal is de opbouwwerker een intermediair tussen overheid en bevolkingsgroep. Een niet gekozen volksvertegenwoordiger in plaats van bewonersdeskundige die, middels de opbouwwerkmethodiek, bewoners helpt tot zelf-organisatie en belangenbehartiging te komen.

En of de wijze waarop het opbouwwerk in België aan de overheid geliëerd is (Viboso, RISO's), niet teveel druk op de output legt – het binnen een bepaalde tijd bereiken van een vooraf geformuleerd resultaat – en daarmee meer het consumeren stimuleert dan het komen tot prosumervorming, is voor mij nog een open vraag.

John Schouten, Stichting Samenlevingsopbouw, Baarle-Nassau. ■

De toekomst in Vlaanderen

Toekomstrijken doet denken aan onheilsprofeten, waarzeggers en science-fictionromans. Ook serieuze wetenschappers wagen zich aan voorspellingen. Onlangs verkende een team van de VUB de toekomstige opdracht van de school inzake vrijetijdsopvoeding. Wij traden in hun voetspoor met een bescheiden studie over het opbouwwerk op weg naar de eeuwwisseling...

Een nieuw profiel realiseren

Met de herstructurering kreeg het opbouwwerk een nieuw jasje aangemeten. De nieuwe snit deed eerst wat onwennig aan. Stilaan wende het. Opbouwwerkers bewegen zich nu zelfzekerder en ongedwongener in de nieuwe uitrusting. Maar welke gevolgen zal de new-look hebben voor het optreden van straks? Anders gezegd: welke richting kunnen en moeten we uit met het nieuwe instrument "opbouwwerk"?

Een ongewoon onderzoekstype

Voor een niet alledaagse studie-opdracht werd een even ongewone benadering gekozen. We gingen te rade bij E. Corijn van de VUB, die deel uitmaakt van een groep toekomstonderzoekers onder leiding van Prof. L. Bollaert. Hij maakte ons vertrouwd met de zogenaamde Delphi-methode (d.i. een gestructureerde en schriftelijke bevraging van deskundigen en betrokkenen), genoemd naar het beroemde orakel. We gebruikten dit instrument voor raadpleging van 27 commentatoren omtrent hun toekomstprojectie voor opbouwwerk. Zij leverden ons interessante denkpijpen en oplossingen. We bouwden op dit materiaal verder tijdens 2 discussieforums. Tijdens een eerste bijeenkomst toetsten we overeenstemming en meningsverschil met betrekking tot belangrijke beleidsopties voor het opbouwwerk van morgen. De tweede gespreksronde werd besteed aan het ontwerpen van beleidsmaatregelen. Het VUB-team pastte daarvoor de Strategisch-Management-benadering of kortweg Stratan toe, dit is een gestructureerde brainstorming over beleidsscenario's.

Gezamenlijk aan de startlijn

Als start van een creatieve denkoefening schotelden we onze gesprekspartners een basisanalyse voor over het verleden en heden van het Vlaamse opbouwwerk. Dit document werd integraal gepubliceerd in het jubileumnummer van dit tijdschrift (TSO 86/3) "Tien jaar opbouwwerk in Vlaanderen en Nederland".

Beleidsactualiteit eerst

Het hoofdaccent van de studie lag op beleidsoriëntaties voor de halflange termijn. We gingen echter van start met enkele vragen over de (toenmalige) beleidsactualiteit. Daarover kunnen we kort zijn. De Delphi-commentatoren zijn het roerend eens over het volgende objectief: streven naar een vereenvoudigd raamdecreet dat de basisprincipes van de herstructurering vastlegt en tegelijk flexibele praktijkevolutive toelaat. Als dit lukt twijfelen weinigen eraan dat de herstructurering een hele tijd kan standhouden. Over een wezenlijke subsidiestijging maken weinigen zich illusies. Misschien valt er nog wat te rapen bij provincies en steden.

Profilieren maar niet stroomlijnen

In deze studie ging per definitie veel aandacht naar de rol en opdrachten voor het opbouwwerk van straks. We richtten onze bevraging naar 3 thema's nl. het profiel van opbouwwerk en Riso's, de nieuwe taken voor de opbouwwerker en de inbreng van vrijwilligers.

Ontegensprekelijk komt uit de bevraging de basis- en bevolkingsgerichte opstelling van opbouwwerk als meest wezenlijke taak naar voor. Zeker voor het uitvoerend opbouwwerk staan ondersteuningstaken naar bevolkings- en gebruikersgroepen vooraan op het lijstje. Klussen in de beleids- en planningsgerichte sfeer bengelen onderaan. Tussen beide extremen in liggen de coördinerende functies van opbouwwerk zoals het afstemmen van voorzieningen en het opzetten van samenwerkingsverbanden.

Op dit profiel zullen positieve en negatieve invloeden inwerken. Een verscherping van de achterstelling en een stijgende ondersteuningsvraag werken versterkend. De toenemende individualisering, versnippering van belangengroepen en de sterkere overheidsingreep staan aan de minuszijde. De bewijskracht van opbouwwerk kan gedwarsboemd worden door een blijvende marginalisering en een tekort aan werkmiddelen. Tenslotte kan de werksort zelf haar eigen identiteit poveren of afzwakken. Ze kan het veeleisend ondersteuningswerk loslaten of integendeel haar eigen emancipatietaak beveiligen via bevolkingsgerichte projecten. Extern behoort een scherpere profilering tot de mogelijkheden. Middelen daartoe zijn o.m. bekendmaking van projektresultaten en het methodisch arsenaal, de dialoog aangaan met aanverwante sectoren, de bijdrage aan achterstelling in de verf zetten en een decreet "in de goede zin" bewerken.

Riso's vullen de opdracht van het basiswerk aan. Voor hen blijkt een stimulerende rol naar voorzieningen en het beleidsbein-

vloedende weggelegd. Concreet: een duwtje geven aan de coördinatie en afstemming van voorzieningen, het welzijnsapparaat sensibiliseren voor de problematiek van achtergestelden en een gedocumenteerde gesprekstafel aanbieden aan allerlei oplossingsinstanties.

Het profiel van de opbouwwerker-nieuwestijl moet en zal meer de richting uitgaan van projectwerk en professionalisering, ten koste van instellingsorganisatie en de rol van "manusje-van-alles". Daarover bestaat weinig twijfel. Alleen zal de evolutie door omstandigheden minder snel lopen dan gewenst. Dit is ook zo voor het terugdringen van instellingsactiviteiten. Als mogelijkheden om de gewenste taakstelling dichterbij te brengen noemen de commentatoren deskundigheidsbevordering, collegiale ondersteuning, duidelijker werkvoorwaarden en een regeling voor de "oude" instellingen.

Ook in de toekomst zullen we te maken krijgen met vrijwilligers van divers pluimage. Vrijwilligers binnen instellingen of binnen projecten, vrijwilligers in een besturende begeleidende of praktisch-uitvoerende rol. Hun belang zal wellicht toenemen gezien de toenemende vrije tijd en de afnemende professionalisering. Sommigen verwachten de intrede van een mondiger en meer verantwoordelijk type. Geen van hen zal het kunnen stellen zonder de minimale steun van een beroepskracht.

Draagvlak gezocht voor projecten

Zonder een geschikte voedingsbodem komen geen projecten tot stand, zeker niet in achterstellingssituaties. Projectontwikkeling veronderstelt de opsporing van noden en problemen, de mobilisatie van doelgroepen, de beschikbaarheid van accommodatie en een minimale organisatorische omkadering. Zogenaamde "entingsplaatsen" kunnen deze functies vervullen. Daarmee bedoelen we een geschikt werkingskader of draagvlak voor projecten dichtbij het uitvoeringsniveau. Tot hiertoe speelden de vertrouwde buurten streekinstellingen de hoofdrol als "entingsplaats" voor projecten. Uit de antwoorden konden we opmaken dat weinigen twijfelen aan hun voortbestaan, echter in verschillende vormen en varianten. In alle geval wordt naar het opbouwwerk de taak toegeschoven om structurele regelingen te bewerken voor de buurthuis- en streekontwikkelingsfuncties. Daarbij gaan de suggesties in de richting van een specifieke reglementering en subsidiëring, een minimale professionele omkadering van (semi-)vrijwilligers of de insluiting binnen een bestaande of nieuwe voorziening. Op korte termijn moet alvast het belang van beide werkvormen extern worden aangetoond,

en kan de nodige ruchtbaarheid aan interessante initiatieven worden gegeven. Voor de opzet van nieuwsoortige projecten naar bv. jonge werklozen of migranten bieden de vertrouwde instellingen niet altijd de meeste garanties. De koppeling van projecten aan externe entingsplaatsen biedt voordelen zoals de verruiming van het werkingsbereik naar andere doelgroepen, probleemterreinen en oplossingsinstanties, kansen tot samenwerking met andere sectoren, een bredere maatschappelijke uitstraling en doorstroming van de methodiek. Dit op voorwaarde dat ze de werkingsautonomie en eigenheid van opbouwwerk respecteren. In dit licht zijn wijkcentra, dorpshuizen, bewoners- en actiegroepen de natuurlijke partners van opbouwwerk. Ook het vormings- en educatief werk lijken geschikt. Over dienstencentra en culturele centra tonen de ondervraagden zich minder eenstemmig. Het OCMW scoort duidelijk hoger als wenselijke dan als waarschijnlijke partner.

De introductie van de opbouwwerkmethodiek binnen andere werksoorten wordt wenselijk geacht. Deze mag niet ten koste gaan van projectondersteuning vanuit de autonome werksoort opbouwwerk als zelfstandig en deskundig dienstverleningssysteem.

Achterstelling voorop

Voor de meeste ondervraagden evolueren we verder in de richting van een duale samenleving. Kenmerkend daarbij vinden ze de verscherpte maatschappelijke tegenstellingen tussen arm en rijk en een toename van bestaansonzekerheden. Dit fenomeen verklaart reeds voldoende de blijvende en zelfs toenemende gerichtheid van opbouwwerk op kansarme territoria en bevolkingsgroepen. Het historisch spoor van opbouwwerk zal dus het komende decennium niet worden verlaten. Het publiek signaleren en duiden van achterstellingssituaties moet een permanent aandachtspunt blijven. Ook binnen onze belovende sectoren wordt een grotere betrokkenheid op achterstelling verwacht. De welzijnszorg wordt blijvend geconfronteerd met harde noodsituaties. Een segment van het educatief werk richt zich op de nieuwe markt. Eerder dan nieuwe initiatieven te vermenigvuldigen hechten onze zegslieden meer belang aan samenwerkingsprojecten met anderen in functie van een meer geïntegreerde armoedebestrijding.

De vraag of het instrument opbouwwerk ook dient ingezet te worden binnen niet-achterstellingssituaties lokt tegenstrijdige stellingnames uit. Alles hangt ervan af of men zo'n werking verzoenbaar acht met de prioriteit voor achterstelling. Ook de inschakeling van de doorsnee-burger in de werking mag de aandacht niet afleiden van de minst draagkrachtigen.

Dicht bij huis

De direkte woon- en leefsituatie krijgt een heel eigen betekenis voor de onderscheiden bevolkingsgroepen. De bovenlaag bezit voldoende financiële armslag om haar omgeving te kiezen. De onderlaag plooit zich noodgedwongen terug op betaalbare woningen en de direkte omgeving. De mythe van de homogene volksbuurt behoort onherroepelijk tot het verleden. Integratiekaders vielen stilaan weg. In de plaats kwam een bonte mengeling van autochtonen en inwijkelingen, migranten en Belgen, jonge werklozen en bejaarden. Tegenover deze vervreemdende tendensen doet de nood aan een vertrouwd en veilig leefklimaat zich duidelijk gevoelen. Voor opbouwwerk blijft de leefomgeving betekenisvol als aangrijpingspunt voor de aanpak van problemen en de opbouw van "integratiekaders". Daarbinnen zullen specifieke probleemgroepen zoals langdurig en laaggeschoolde werklozen, migranten en bejaarden meer intensief worden ondersteund.

Toekomst maken

Als start van de Stratman-procedure gingen we uit van 6 belangrijke dimensies voor het opbouwwerk van morgen nl. emancipatiegericht, probleemoplossingsgericht, beleidsbeïnvloedend, intern geprofileerd, extern bekend en ingebed in een relationeel netwerk. We zochten naar de beste wijze om deze doelen te realiseren. De VUB-onderzoekers kwamen tot het besluit dat een zesstappenschema daartoe het meest geschikt leek.

In een eerste fase komt het erop aan de deskundigheid van de werkers te verho-

gen en de eigen bijdrage van opbouwwerk via projektresultaten bekend te maken.

In een volgend stadium moet gestreefd worden naar vergroting van de eigen oplossingskracht via coalities met anderen rond belangrijke thema's.

Daarop volgt het publiek signaleren en duiden van noden en problemen die via projektwerk worden vastgesteld.

Vervolgens dient extra aandacht besteed te worden aan de opvolging van projektresultaten.

Tenslotte moeten kanalen voor beïnvloeding van oplossingsinstanties bewust worden uitgebouwd.

De resultaten van onze "dialogo voor de toekomst" zijn geheel op rekening van het onderzoek te schrijven. Van meetaf werd deze studie beschouwd als een instrument voor interne beleidsvorming binnen Viboso en Riso's. Dit mag geen discussie binnenskamers blijven. Een open gesprek met belendende sectoren en beleidsvoerders kan niet lang uitblijven. Een toekomst maak je immers met velen...

Luk Verbeke, sociaal agoog en werkzaam bij Viboso als stafmedewerker methodiek-ontwikkeling.

Dit artikel is overgenomen uit Tijdschrift voor Samenlevingsopbouw, 1988 nr. 5.

Naar de toekomst van het opbouwwerk in Nederland is een gelijksoortig onderzoek verricht door Harry Broekman, WONN. De resultaten van dit onderzoek zijn gepubliceerd in M.O., juni 1988, nr. 66. ■

Publicaties

Samenlevingsopbouw

Samenlevingsopbouw is een vakblad voor opbouwwerkers, maar het kan rekenen op een groeiende belangstelling vanuit diverse basisinitiatieven in de welzijnssector en de socio-culturele sector.

Samenlevingsopbouw zet burgerinitiatieven, die gericht zijn om verbeteringen aan te brengen in hun woon-, leef- en werkomgeving in de kijker. De lezer vindt er allerlei tips om aan de slag te gaan en bekijkt de methodes om veranderingen van onderuit te stimuleren.

Het blad verschijnt 8 maal per jaar en een abonnement kost f 27,00.

Ondersteboven

Ter gelegenheid van het symposium over de maatschappelijke betekenis van het opbouwwerk, georganiseerd door de Hoge raad voor de Samenlevingsopbouw, publiceerde Viboso een boek met als titel "Ondersteboven". In "Ondersteboven" worden een 12-tal verhalen uit de samenlevingsopbouw gebundeld. Elk verhaal vertelt hoe het opbouwwerk de laatste jaren één of andere problematiek heeft aangepakt, zoals o.m. langdurige werkloosheid, het vergeten platteland, de verkrotting en de leegstand, de armoedebestrijding en vrouwenproblematiek. Het is een verhalenbundel waarin de opbouwwerkers vertellen wat ze doen en hoe ze dit doen. Doorheen de verhalen loopt als een rode draad de bekommernis om datgene aan het licht te brengen wat zich onderaan de samenleving afspeelt. Daarom ook de titel: "Ondersteboven".

Een projektmodel voor opbouwwerk

In 1983 werd de herstructurering van de sector Samenlevingsopbouw ingezet. Sindsdien is heel wat ervaring opgedaan het projektwerking. Mogelijkheden en grenzen werden verkend.

De auteur van het werkboek, Luk Verbeke, volgde dit boeiende proces van praktijkontwikkeling.

In het werkboek wordt het profiel van het opbouwwerkprojekt geschetst aan de hand van een aantal kenmerken. Een fasenmodel voor de ontwikkeling van een projekt vormt de rode draad. Vervolgens worden de verschillende componenten van dit schema aangeduid en wordt aangetoond hoe belangrijk een algemeen beleidskader op instellingsniveau is voor een verantwoorde keuze van projekten. In de volgende hoofdstukken worden de kernmomenten bij de uitwerking van een projekt behandeld en enkele literatuurtips ronden het geheel af.

De publicatie richt zich in de eerste plaats tot beroepskrachten en projektmedewerkers.

Viboso-documenten

nr. 8: Plannen met streekdossiers, februari 1986.

nr. 9: Projektmatig Opbouwwerk, februari 1986.

nr. 10: Tijdelijkheid troef. Een studie over het derde arbeidscircuit in de sector Samenlevingsopbouw, juni 1987.

nr. 11: Opbouwwerk en migranten, januari 1988.

nr. 12: Opbouwwerk en beleidsbeïnvloeding, juni 1988.

nr. 13: Strategieën voor armoedebestrijding. Verslag studiedag 8 september 1987.

nr. 14: Opbouwwerk met migrantenvrouwen. Verslag studiedag 20 januari 1988.

nr. 15: Werken met projekten. Verslag studiedag 17 maart 1988.

nr. 16: Een opbouwwerkprofiel voor de toekomst. Resultaten van een beleidsvoorbereidend onderzoek, mei 1988.

Alle genoemde publicaties zijn te bestellen bij Viboso, Handelskaai 18, bus 3, 1000 Brussel, tel. 02/217.55.95. ■

